

O ZI DE BUN AUGUR

Cei 20 de milioane de cetățeni ai României socialiste pășesc în anul 70 al secolului XX cu simțămîntul tonic al celui care urcă pe un vîrf de munte vede cu fiecare pas ținta tot mai aproape. Sentimentul acesta îl încercăm de fiecare dată tot mai intens în prag de an nou. Și deși în mod obiectiv limita dintre un an și celălalt este 31 decembrie, pentru cetățenii României, sărbătoarea, ca stare de spirit, începe cu o zi mai devreme — la 30 decembrie. Căci dacă 31 decembrie este, la figurat vorbind, puntea, trăsătura de unire dintre un an ce se încheie și altul care începe, 30 decembrie este placa turnantă, punctul de cotitură din istoria eroică, dramatică, a acestui popor. Un ev s-a încheiat și un ev a început în această zi. În această zi de 30 decembrie 1947, poporul devenit din obiect subiect al propriei sale istorii, a înlăturat, cu un gest plin de nobilă bărbăție, instituția vetustă, anacronică a monarhiei, instituind Republica. Ceea ce a fost aspirația elevată a celor mai luminate minți, năzuința multor generații de vișători și luptători, a început să devină realitate din acea zi.

Republica a descătușat energiile latente, a stimulat talentele, a dat aripi poporului, care a pășit să împlinească un mare program de transformare, de ridicare a țării și a întregii societăți românești pe culmile progresului și ale prosperității. Roadele acestui efort creator sînt în prezent evidente pentru toți. Ele se exprimă prin milioane de tone de oțel pe an, prin marele salt realizat în domeniul industrializării; ele se exprimă prin fața nouă a orașelor și satelor, prin progresele dobîndite în domeniul luminii — la propriu și la figurat: al electrificării și al culturii, noțiuni de altfel perfect complementare.

Pe măsura marilor înlăturări în sfera producției materiale sînt și realizările din domeniul social. Și dacă primele pot fi exprimate statistic, în cifre, în tone, sau kilovați, înlăturările sociale nu sînt nici ele cîtuși de puțin abstracte sau de mai mică însemnătate. Căci ce poate fi mai concret și de mai mare însemnătate decît lichidarea analfabetismului, decît învățămîntul general și gratuit pentru toți fiii țării, decît eradicarea unor boli ce secerau an de an zeci de mii de vieți, decît ridicarea apreciabilă a duratei medii a vieții?

Republica a schimbat fundamental și în mod salutar nu numai viața cetățenilor, ci și raporturile dintre cetățeni. În locul urii, al suspiciunii și al vrajei întreținute și alimentate artificial de regimurile trecute, s-au statornicit raporturi de stimă, încredere reciprocă și respect între toți cetățenii țării. Constituția — legea de temelie a republicii — consfințește marile transformări operate în toate domeniile, garantînd drepturi și libertăți egale tuturor cetățenilor, fără deosebire de rasă, naționalitate, limbă sau religie. Structura societății românești este imaginea cea mai grăitoare a efectelor binefăcătoare ale acestei

legislații umaniste. Alături de cultura românească, în continuă înflorire, se dezvoltă nestingherit creația literară și artistică a naționalităților conlocuitoare.

Un capitol dintre cele mai glorioase din istoria republicii este cel ce consemnează poziția sa în viața internațională. Este lucru notoriu și unanim recunoscut că cuvîntul României socialiste se face auzit și este ascultat cu respect în toate forurile internaționale. Este în acest respect recunoașterea marilor înlăturări în toate domeniile construcției interne, ca și admirația față de politica externă, profund umanistă, practică și curaj și admirabilă consecvență de reprezentanții României. La baza acestei politici stau principii sacre ca: respectul independenței și suveranității tuturor țărilor mari sau mici; neamsec în treburile interne; relații de colaborare și prietenie între toate statele și popoarele; salvagardarea păcii în lume. Aceste idei întrunesc adevărul total al cetățenilor țării, ca și simpatia și înțelegerea oamenilor de bună credință de pretutindeni.

Alături de toți cetățenii României, populația evreiască sărbătorește Ziua Republicii, a republicii care i-a redat demnitatea și posibilitatea de a-și făuri o viață omenească, de a se bucura de binefacerile progresului și ale culturii. Profund atașați de țară, de regimul socialist, cetățeni loiali și devotați ai României, sîntem fericiti că ne putem menține tradiția, instituțiile de cult și de cultură, că ne putem consacra energiile cauzei comune a progresului și bineului general.

Cu aceste simțăminte sărbătorim Ziua Republicii și pășim în cel de-al 70-lea an al secolului XX.

VIZITA ÎN FRANȚA A EMINENȚEI SALE D-LUI ȘEF RABIN ȘI A D-NEI Dr. ROSEN

În ziua de 18 decembrie 1969 au părăsit țara, plecînd la Paris, Eminența Sa d. Șef rabin și d-na dr. Rosen.

La aeroportul Băneasa au fost prezenți conducătorii Federației, în frunte cu d-nii: Emil Sechter, secretar general al F.C.E. /M/; Daniel Segal, președinte și Martin Băluș, vice-președinte al Comunității evreilor /M/ din București, d. prim-rabin I.M. Marilus, clerici, etc.

La Paris Eminența Sa a avut întreveneri cu d. Nahum Goldmann, președintele Congresului Mondial Evreiesc, precum și cu alte personalități ale vieții evreiești.

În ziua de 28 decembrie a.c. Eminența Sa d. Șef rabin și d-na dr. Rosen au revenit în țară.

Atît la plecare cît și la sosire a fost de față d. director Ion Lungeanu, șeful protocolului din Departamentul Cultelor.

O scrisoare a președintelui organizației „United Jewish Appeal“

Așa cum am cunoscut la timpul său, o delegație a organizației evreilor americani „United Jewish Appeal“ a făcut o vizită în țara noastră, unde a luat cunoștință îndeaproape de viața obștei evreiești.

Referitor la această vizită, președintele organizației d. Edward Ginsberg a adresat Eminenței Sale d-lui Șef rabin dr. Moses Rosen următoarea scrisoare:

Iubite domnule Șef rabin dr. Rosen,

Mi-a făcut mare plăcere să aflu de la d. Bert Rabinowitz, conducătorul misiunii U.J.A. care a vizitat România în luna octombrie 1969, despre admirabila experiență pe care l-ați ajutat s-o cîștige. Întrucît eu însumi am condus, acum cîțiva ani, o delegație în țara Dv., mi-a fost ușor să-mi dau seama de cită ospitalitate și înțelegere s-au bucurat din nou oamenii noștri.

A fost deosebit de important și de util pentru ei că au avut ocazia să se întâlnească cu d. Dumitru Dogaru, șeful Departamentului cultelor, precum și cu patriarhul Bisericii ortodoxe române. Sînt convins că vă veți bucura să aflați că d. Rabinowitz a prezentat un raport extrem de edificator asupra vizitei în România. Întreaga delegație a fost de acord că li s-a oferit o experiență cu totul memorabilă.

Obștea evreilor din România este cu adevărat binecuvîntată că vă are pe Dv drept conducător spiritual.

Fiți încredințat de adîncă mea admirație, precum și de sentimentele mele cele mai cordiale.

Al Dv. sincer,
EDWARD GINSBERG

RESPONSE RABINICE

Cea mai mare parte a jurisprudenței iudaice este cuprinsă în coduri, compendii și în culegeri de response date de rabini la diferite întrebări în legătură cu legea.

Aceste răspunsuri se referă adesea la probleme de filosofie, istorie și cronologie. Deoarece religia iudaică include de aproape toate activitățile omenești, aceste răspunsuri constituie surse valoroase pentru cunoașterea condițiilor sociale, economice, culturale ale evreilor în decursul timpului. Ele sînt adesea singurele informații cu privire la istoria evreilor dintr-o anumită comunitate, educația, viața socială și folclorul. Răspunsurile desvăluie de asemenea suferințele evreilor și oglesc speranțele, încrederea lor nestrămutată într-un viitor mai bun.

Response se referă la trei perioade principale:

1. Din perioada biblică pînă la sfîrșitul erei gaonice în anul 1038.
2. Din 1038 e.n. pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea, cunoscută ca perioada „răspunsurilor“ (învățății mai vechi).
3. De la sfîrșitul secolului al XV-lea pînă în prezent, cunoscută ca perioada „aharonimilor“ (învățății ulteriori).

1. Perioada biblică pînă la sfîrșitul erei gaonice (1038) e.n. Mișna a fost cea dintîi încercare de codificare a legii iudaice, dar era prea sumară pentru a putea servi ca un cod practic, pînă cînd au fost terminate comentariul ei, talmudul babilonean și cel palestinian. Cu toate că midrașul talmudic și cel hasidic acoperă întreaga sferă a legii iudaice, în multe cazuri ele nu sînt suficiente pentru a se stabili o decizie finală acolo

unde nu există divergențe de păreri într-o anumită problemă.

Primele coduri post-talmudice sînt cele șapte tratate anexe la talmud, care par a fi fost scrise prin secolul al XVII-lea. În perioada gaonică (între anii 589—1038), Babilonia a fost centrul iudaismului, iar cu apariția sectei karaite s-a simțit necesitatea codificării legii rabinice. Cel mai vechi dintre aceste coduri este *Simușu raba* și cele din secolul al XVIII-lea ale gaonimilor Ahai și Ichuda. Din secolul al IX-lea este mai cunoscut codul lui Simeon Kayara, codul „Turkic al lui Amram Gaon și cel ritual Pirke

len Baboi. În secolul al X-lea s-au făcut două încercări pentru un compendium al talmudului, unul cunoscut ca *Baal metibot* și altul, scris de Hefet ben Iahtiah, care a întocmit și un cod din care ni s-au păstrat doar câteva fragmente.

Gaonii Saadia, Hai și Samuel ben Hofni au fost autorii unor coduri de legi de diferite dimensiuni.

Deși talmudul conține răspunsurile unui mare număr de învățați la întrebările ce le-au fost adresate de către elevi și colecții de răspunsuri mai îndepărtate, primele colecții de replici sînt cele ale gaonilor. Aceste răspunsuri au fost adunate și publicate de mai mulți învățați, cei mai vestiți fiind Abraham Harkavy și Joel Müller. Acesta din urmă

(Continuare în pag. IV)

Pagină dintr-o Biblie ilustrată din secolul al XV-lea
Fondul bibliotecii universității din Oxford

Oameni care au fost

Pianista Clara Haskil

„Întreaga sa viață închinată muzicii a adus glorie patriei sale natale”

(Ionel Perlea)

Au trecut 9 ani de la săvârșirea din viață a celeia despre care marele Charlie Chaplin a afirmat: „Am cunoscut în viață trei personalități geniale: Churchill, Einstein și Clara Haskil” și căreia neegalatul pianist Dinu Lipatti îi scria: „nimeni în lume nu poate să cînte Schumann așa cum cînti dumneata”.

Acum 9 ani, un accident absurd, petrecut în gara capitalei Belgiei, avea să curme, la 65 de ani, viața celeia care venea să participe la un recital de sonate și care pe atunci era socotită ca „un maestru vestit al pianului”. Într-adevăr, Clara Haskil era considerată o mare personalitate a muzicii, o interpretă neîntrecută a lui Mozart, Beethoven, Schumann și Chopin.

Cu prilejul acestei comemorări vom încerca să prezentăm personalitatea și arta Clarei Haskil, partenera de nedespărțit în tălmăcirea sonatelor din literatura muzicală, a marilor virtuozii Eugen Isaye, Pablo Casals și George Enescu, aceea care a concertat ca solistă sub bagheta unor dirijori de renume mondial, printre care amintim pe: Charles Münch, Leopold Stokowsky, Sir John Barbirolli, Igor Markevitch, Ansermet, Karajan, Hindemith, George Enescu și George Georgescu.

Clara Haskil a văzut lumina zilei la București, la 7 ianuarie 1895, într-o familie care avea deosebite preocupări intelectuale, îndeosebi muzicale. De mic copil ea dovedește aptitudini speciale pentru arta sunetelor, posedând o ureche absolută. Era ceea ce se cuprinde foarte sugestiv în expresia un copil minune. De altfel, și cele două surori ale ei se preocupau de muzică, una din ele — Jeanne — devine apoi o distinsă violonistă, membră în orchestra națională a Franței.

La vârsta de 7 ani, descoperindu-se talentul deosebit al Clarei Haskil, un unchi al ei, meloman, pleacă la Viena împreună cu copilul minune al familiei. Aici Clara ia lecții de piano cu profesorul Richard Robert, bun pedagog, care avea sub oblăduirea sa și alți pianisti cunoscuți. Concomitent cu pianul studiază și vioara, pentru care dovedește de asemenea o aptitudine artistică demnă de semnalat.

Încă nu împlinise zece ani, cînd apare la Viena în fața publicului, susținînd primul său concert. Succesul a fost mare, micuța Clara Haskil remarcîndu-se prin felul matur în care a cîntat concertul în la major de Mozart. De altfel, delicatul compozitor venea și fi acela pe care ea îl va interpreta cu predilecție în cariera sa viitoare. Așa cum arată Grigore Bărgăoanu în „Viața Românească” (XII, nr. 1, ianuarie 1969) „caracterul mozartian al stilului său se răsfrîngea intrinsec și asupra interpretării celorlalți compozitori, dîndu-le o anumită puritate de neîmîtat”. Același unchi o încredințează apoi d-nei Allen-Chen, profesoară la conservatorul din Paris, cu care continuă studiile, trecînd apoi la clasa noului profesor, titular al clasei de piano, Alfred Cortot, care va deveni adevăratul ei dascăl și sub ale cărui îndrumări asimilează o se-

rie de cunoștințe care îi aduc — la numai 15 ani — „Le premier prix”, pe aceea vreme o distincție deosebită. Este de menționat că jurii care a acordat copilei Clara Haskil această înaltă distincție se compunea din: Fauré, Moszkowsky, Pugno și Enescu. Alături de aceștia, alte personalități ale lumii muzicale apreciază calitățile ei de mare interpretă. (Cităm doar pe Paderewski și Busoni). Între timp, copilul minune dă la București un recital în sala Ateneului Român, program în care figurează, alături de Bach, Beethoven, Schumann, Chopin, Liszt și Tocatta de Saint-Saëns. Apoi, pe același podium, dar de astă dată ca solistă, sub bagheta maestrului Dimitrie Dinicu și acompaniată de orchestra Ministerului Instrucțiunii, tălmăcește într-un mod plin de maturitate interpretativă dificilul Concert în do minor de Beethoven. Un an după obținerea marelui premiu parizian, ea este din nou oaspetele Ateneului Român unde, sub aceeași conducere și cu aceeași orchestră, interpretează concertul pentru piano și orchestră de Saint-Saëns (la 1 și 5 februarie 1911). Urmează apoi la (19 februarie 1911) un recital în care pianista își desfășoară întreaga gamă de cunoștințe, dovedind o maturitate de interpretare rar întâlnită chiar la copiii minune. Sonata Appassionata de Beethoven, un preludiu de Rachmaninov, după preludiul de Chopin și Pavana de George Enescu au figurat în programul acestui recital. Menționăm că concertista avea doar 16 ani!!!

De aici încolo, alături de mari succese, ea va trece rînd pe rînd printr-o serie de suferințe fizice legate de sănătatea ei subredă. Abia peste 11 ani va reveni în țară, refăcută după o boală grea, care a durat 4 ani, timp în care nu a putut exersa și nici concerta. În noiembrie 1922, Clara Haskil este din nou oaspetele țării, prezentă în trei manifestări: 2 recitaluri, în care Bach, Beethoven, Liszt, Debussy, Albeniz, Ravel, Schumann, Haydn, Chopin, Fauré și Enescu sînt tălmăciți într-o formă despre care marile ei prieten admiratori, Dinu Lipatti, spune mai tîrziu: „este pur și simplu perfecțiunea pe pămînt”. A treia manifestare s-a bucurat de sprijinul maestrului George Georgescu, sub a cărui baghetă Clara Haskil a executat concertul în do minor de Beethoven. Urmează apoi așazisa perioadă pariziană. Clara Haskil se stabilește la Paris, unde va locui între anii 1927 și 1940. În acest timp, ea obține atît în Franța cît și în diverse țări din Europa și de peste ocean succese răsunătoare. Un eveniment deosebit l-a constituit execuția integrală a sonatelor pentru vioară și piano de Beethoven, în care Clara Haskil apare alături de marile violonisti Ysaye. La Paris ea mai cîntă în recitaluri alături de George Enescu și Pablo Casals. Tot la Paris stabilește legătura și cu Dinu Lipatti, despre care ea scrie: „Ce simpatie, ce bunătate și ce generozitate aveam să descopăr la această ființă superioară!”

Anul 1937 o readuce în România, unde interpretează Concertul în fa major de Chopin, sub bagheta maestrului George Georgescu. Peste un an (5 noiembrie 1938), în cadrul Filarmonicii bucureștene, sub bagheta celuiiași maestru Georgescu, execută Concertul în mi bemol major de Mozart, iar peste 4 zile prezintă la Dalles ultimul ei recital în țară. Între anii 1938—1940, Clara Haskil concertează la Paris cu Orchestra Națională a Franței și apoi în Elveția, la

Vevcy — în apropiere de locuința lui Chaplin — reușind astfel să se salveze de la piere. În perioada 1942—1960, Elveția devine noua ei reședință. De aici ea va pleca în turnee triumfale artistice în toate marile capitale, la toate marile festivaluri muzicale din lume.

În Elveția, ea a dat împreună cu George Enescu recitaluri de sonate, despre care Madeleine Lipatti (soția marelui pianist) a afirmat următoarele: „Cu Enescu, Clara nu era numai o colaboratoare pe plan muzical, era parca același izvor viu care ținea, același suflu care anima, același singe care dădea viață muzicii”. În această perioadă, Clara Haskil a făcut o serie de înregistrări pe discuri, reușind să imprime întreaga sa muzicalitate, stilul ei aparte, mai ales în redarea unor pagini celebre din literatura pianului, cu referire îndeosebi la muzica preclasică și cea clasică. De la Scarlatti la Mozart, Clara Haskil s-a preocupat mai ales să redea stilul specific al muzicii interpretate. Muzicologul Theodor Bălan caracterizează astfel arta ei interpretativă: „toate tendințele din arta interpretativă a Clarei Haskil, aparent artistă clasică, sînt caracterate ale unei arte contemporane interpretative de cea mai înaltă tinută”.

Repertoriul Clarei Haskil era foarte variat. În afară de preferințele sale deosebite pentru Mozart, Beethoven, Bach și Schumann, ea a mai interpretat cu aceeași inegalabilă măiestrie pe: Haydn, Schubert, Chopin, Liszt, De Falla, Saint-Saëns, Rachmaninov și mulți alții.

Pentru marile ei merite pe tărîmul muzicii, în anul 1957, guvernul francez îi acordă titlul de Cavaler al Legiunii de onoare. Cine și-ar fi putut închipui că atunci cînd se afla pe culmile gloriei, un accident stupid va interveni pentru a curma viața unui atît de mari personalități a muzicii?

În anul 1961, Rita Wolfensberger publică la Berna, în editura Scherz, cartea intitulată „Clara Haskil”, iar în 1962, cunoscutul muzicolog francez Bernard Gavoty face să apară în colecția „Les grands interprètes” o lucrare închinată pianistei Clarei Haskil. Despre grija și dragostea cu care Clara Haskil interpreta compozițiile maestrilor români, ea și despre plăcerea ce o resimțea atunci cînd — în țară sau peste hotare — cînta sub bagheta unui dirijor român, despre perfecțiunea ce o atinsese în redarea muzicii, maestrul Ionel Perlea scrie: „Clara Haskil a fost o pianistă desăvîșită, o artistă care a atins culmile perfecțiunii și pentru care am nutrit o profundă admirație”.

MAURICIU ROTHENBERG

EXPOZIȚIE BRÂNCUȘI LA NEW YORK

La marele muzeu de arte plastice Guggenheim din New York a avut loc vernisajul expoziției „Retrospectivă în creația lui Constantin Brâncuși”. Participă muzee din România, Statele Unite, Franța și din alte țări. Se află de asemenea lucrări ale marelui sculptor român aparținînd unor colecționari particulari de artă din numeroase țări ale lumii.

Declarațiile unor directori de muzee din Statele Unite și presa americană subliniază că retrospectiva Brâncuși este cel mai însemnat eveniment cultural internațional al anului 1969, relevînd că „pînă acum niciodată în trecut nu s-a reușit a se aduna la un loc cele mai reprezentative creații ale muncii de o jumătate de secol a marelui sculptor român, a cărui enormă contribuție la dezvoltarea și progresul acestei arte este unanim recunoscută pe plan internațional”.

1 MILION ANVELOPE ANUAL

La Uzina de anvelope „Victoria” — Florești a fost încheiată o nouă etapă de dezvoltare și modernizare. Au fost construite secții noi de fabricație, dotate cu utilaje de mare productivitate, complet automatizate, iar celelalte sectoare ale întreprinderii au fost reutilizate. De asemenea au fost modernizate sistemul de transport al materiei prime, alimentarea cu energie electrică, termică și cu apă. Vechea fabrică de anvelope de pe Valea Prahovei a devenit astfel una dintre cele mai moderne din țară. Ea va realiza încă din anul 1970 o producție de 1 milion anvelope anual, volum aproape dublu în comparație cu cel realizat pînă acum.

CINTECUL ROMÂNESC LA PARIS

Ansamblul folcloric al Casei de cultură din Sinaia întreprinde acum un turneu în Franța. Cei peste 40 de artiști ai ansamblului vor prezenta, pe scene din Paris și din alte localități apropiate, spectacole cuprinzînd piese muzical-coregrafice din principalele zone folclorice ale României, precum și o suită de dansuri de pe Valea Prahovei.

PREMIU MUZICAL

Marele premiu pentru lucrări simfonice ale Concursului internațional de muzică „Regina Elisabeta” de la Bruxelles a fost decernat compozitorului român Nicolaie Beloiu pentru „Simfonia în două mișcări”. Concursul de la Bruxelles este una dintre cele mai prestigioase competiții muzicale din Europa. El a fost consacrat anul acesta compoziției.

NOI TIPURI MODERNE DE MAȘINI-UNELTE

Uzina mecanică din Cugir a început fabricația a două tipuri de mașini de frezat — universală și verticală — cu comandă automată după program, folosite în construcția de mașini pentru prelucrarea pieselor din metal. Mașinile pot funcționa în ciclu automat prin utilizarea comenzii secvențiale care face posibilă programarea a 30 de secvențe, sau la cerere specială, a 60 de secvențe.

Carnet

UN SAUANT ROMÂN DESPRE RASCOALA IUDEILOR DIN SEC. II

În lucrarea sa „Viața în Dacia”, apărută de curînd în Editura științifică din București, prof. Mihail Macrea emite o interesantă ipoteză asupra influenței pe care răscoala iudeilor din secolul al II-lea a avut-o asupra situației din ținuturile de la Dunăre.

„Prin 114 — scrie autorul — trupe numeroase sînt retrase din Dacia, ca și din provinciile vecine de altfel, și îndreptate spre Orient, în vederea războiului cu parții, pentru care se pregătea Traian... Retragerea acestor trupe constituie cel mai bun indiciu că împăratul considera situația din Dacia și de la Dunărea de jos ca foarte sigură.

Cu toate acestea, evenimentele au dovedit contrariul. În primul rând, poate pentru că în Orient lucrurile au mers și au sfîrșit altfel

decît sperase împăratul, căruia senatul îi decernase titlul de Optimus Princeps, prea bunul principe. Cu toate succesele pe care le-a înregistrat la început în luptele cu parții... călcînd mereu pe urmele lui Alexandru Macedon, ajunge pînă la golful Persic, o revoltă a evreilor, care s-a întîns repede cu un pîrjol, în toate posesiunile romane din orient, răstoarnă întreaga situație. Deceplonal, dar nutrin speranța revanșei, el hotărăște să se întoarcă la Roma, pe care nu o mai vede însă, deoarece moartea îl surprinde pe drum 117 e.n. Vestea morții lui și a succesului răscu-lajilor dă speranțe pretutindeni dușmanilor Romei...”

Și mergînd pe firul acestei ipoteze, savantul român conchide:

„Eșecul romanilor în orient își are repede repercusiunile sale și la Dunărea de jos și de mijloc. Curînd, întreg dispozitivul de apărare a Daciei și a celorlalte posesiuni romane de la Dunărea de jos se dovedește ineficace, vulnerabil și

necorespunzător... Posesiunea însăși a ținutului dintre Dunăre și muniți a fost sub semnul întrebării.

EUREII ÎN EVUL MEDIU

În contrast cu ce a însemnat pentru popoarele Europei, evul mediu a fost o epocă de înflorire a gândirii și culturii tradiționale iudaice. E destul să amintim că în această perioadă au trăit și au creat opere esențiale pentru iudaism personalități ca Maimonide, Ibn Ezra, Rași, Gabirol — ca să pomenim de cei mai proeminenți. Nu e, dar, de mirare că istoriograful și contemporanul iudaismului acordă o atenție deosebită acestei perioade.

Dintre lucrările apărute în ultima vreme semnalăm lucrarea lui A. Altman „Studii medievale și din epoca renașterii”, apărută în editura universității Harvard. Nu mai puțin de 8 din cele 12 studii incluse în volum se referă la filozofia iudaică a evului mediu.

O CARTE PENTRU TIMPUL EI

„Asasinii printre noi”
de Simon Wiesenthal

În 1967, când a apărut prima ediție a cărții lui Simon Wiesenthal „Asasinii printre noi”, trecuseră peste 20 de ani de la terminarea războiului. Acum, când apare traducerea românească a acestei cărți, ne apropiem de ziua în care ne vom aduce aminte: lăsa, acum 25 de ani, într-o zi de primăvară ca aceasta, tinerii au încetat să bată. Războiul, orașele arse, noștile albe, veștile negre — toate au devenit o amintire. Soldații în uniforme feldgrau, SS-istii cu capul de mort la revers și cincea încrâncă la braț, copiii îngroziți de lătratul mitralierei, vecinii treziți în zori și trimiși în lagăre — toți au devenit o amintire...

Citind (trăind) și recitind (retrăind) cele scrise de Simon Wiesenthal, ești tentat, o clipă, să-ți pui întrebarea: oare aceste pagini n-ar fi trebuit să apară mai devreme, nu azi, ci undă, cînd ne amintim, ci ieri, cînd încă nu uităm?

Poate pentru a alunga acest gând din noi, Wiesenthal ar fi trebuit să înceapă cartea cu un gând al lui Heine: „O carte are nevoie de vremea sa, ca și un copil: nici o nenăscut onest, a fost nevoie de aproape un sfert nouă luni”. Pentru ca această carte să se nască înseamnă, a fost nevoie de aproape un sfert de veac. Acum ea stă în fața noastră, încrâncă de minie și pură, ca un inger al războiului. Un copil, în care mulți dintre noi își vad propria lor copilărie: așa cum nu mai vrem să fie cea a copiilor noștri...

Cineva remarcă stilul obiectiv, „rece”, aproape imparțial al relațiilor lui Wiesenthal. N-am înțeles dacă aceasta este o apreciere sau o acuză. Dar m-am întrebat, cine nu este mai folositor: doctorul care plînge de suferințele noastre, sau cel care, rațional, ne oprimează?

Despre Simon Wiesenthal — omul care a adus o contribuție hotărâtoare la descoperirea și capturarea lui Eichmann — s-au scris sute, poate mii de articole. Probabil nici unul fals. Dar sigur, nici unul complet.

Cu o judecată sumară, el pare a se conduce după vechia lege a talionului: „viață pentru viață, dinte pentru dinte, ochi pentru ochi”.

Împ de 15 ani, Eichman e urmărit, urmărit, descoperit undeva în America de sud... Pînă aici a primit senzațional, E timpul să intervină neobișnuitul mod de a gândi obișnuit pentru Wiesenthal: „Eichmann ar fi putut fi executat în Argentina fără să rămîna nici o urmă. Dar israelienii știu că era necesar să fie adus înapoi peste mări șiări și să înfrunte dușmânia întregii lumi... De ce s-a procedat astfel? Pentru că Eichmann trebuia să fie judecat. Judecata era mai importantă decît acuzatul. Eichmann era mort încă de cînd a pîșit pentru prima dată în sala tribunalului. Dar acest proces avea să convingă milioane de oameni, pe acei care nu știu nimic, sau nu voiau să știe nimic, ca și pe aceia care în adîncul cugetului lor știu, dar refuzau să admită chiar față de ei înșiși”.

Atitudinea e umană în înțelesul cel mai înalt al cuvîntului. Dovedindu-se, fără putință de tăgădă, că Eichmann e vinovat de moartea a 6 milioane de oameni, tribunalul a pronunțat nu altă o sentință, (acuzatul era mort încă de cînd...) ci mai ales un apel către întreaga omenire: somnul rațiunii naște Eichmanni... Cartea lui Wiesenthal e din acelea care nu lasă conștiințele să adoarmă.

Titlurile capitolelor par să fie luate dintr-un volum cu numeroase situații de „suspense”: „Căutăm”, „Secretele organizației Odesa”, „Trenul urma să plece peste 3 minute”, „Ucișigăii din Galizia”, „Moștenirea lui Cain”, „Un bănuț pentru fiecare cadavru”, „E romanul cu cele mai multe asasinat și cu cei mai mulți asasinii din cîte s-au scris vreodată. Victimele au devenit amintiri. Dar asasinii, ne avertizează autorul, se află încă printre noi. A-i descoperi nu e numai o problemă de justiție, ci și una de asanare socială: o lume care nu condamnă pe asasinii c o lume care se condamnă pe sine. Wiesenthal citează pe criminali: „O sută de morți reprezintă o catastrofă, cinci milioane e o

cifră statistică”. „Aici coreii intră pe ușă și ies pe coș”.

Prima frază aparține unuia care n-o va mai putea rosti niciodată. E vorba de Eichmann. Dar a doua frază e aceea a unuia care mai trăiește încă. Jostel medic șef de la Auschwitz — Josef Mengele. Cei care l-au cunoscut știu bine: el de-abia așteaptă s-o mai poată rosti odată...

S-ar putea spune: urcările oamenilor au anizat prea multe pentru a mai îngădui să fie jignite. Dar, relatează Wiesenthal: „Cînd s-a aflat oficial că Mengele fusese, în 1959 (cinești precum ani după... N.R.) la Ginzburg (oras bavarez), procurorul Rohm a declarat în cadrul unei conferințe de presă (înute la Frankfurt, cîi orașul Ginzburg a acționat în acea împrejurare „ca un grup de conspiratori pentru a ajuta familia Mengele”... Potrivit informațiilor presei, un funcționar juridic a spus că orașul adăpostise un grup de foști naști care pînă cu grijă nisp în angrenajul mecanismului democrației”.

Oare unii speră că din angrenaj, nispul va trece în urechile oamenilor, răpindu-le posibilitatea de a auzi? Cîndva, Hercule a abătut șurazietele a două riuri spre a curăța de murdărie grajdurile regelui Angias. Wiesenthal are încredere în acel Hercule care este conștiința omului contemporan. Torentele sale vor reuși desigur să curețe angrenajul social de nispurile murdare pe care le-a îngrămădit fascismul...

În fișierul lui Simon Wiesenthal se găsesc 22.500 de fișe. În clasare se orînduiesc numele a 22.500 de criminali naști (din cei 160.000 identificați pînă acum) — adevărați „cavaleri ai apocalipsului”.

Alături de acestu fișier a necesitat ani de muncă intensă. Citind relațiile lui Wiesenthal ai impresia că asisti la investigațiile unui detectiv. E cea mai mare afacere criminală a secolelor: sint cîntăți zeci de mii de asasinii vinovați de uciderea a 11 milioane de oameni. Fiecare criminal e descoperit în urma unor asociații și concluzii de multe ori îndrăznețe, e urmărit după toate regulile poliției, e arestat cu respectarea celei mai stricte legalități. S-ar zice că e o muncă ce depășește posibilitatea unui singur om. Și o și depășește. De aceea, în ajutorul lui Wiesenthal vin alți oameni. Mulți se așază pe scaun în fața lui și încep să povestească. Unele doamne din Frankfurt i-a dispărut bărbatul în 1961, după procesul Eichmann.

Ea n-ar fi știut poate niciodată adevărul dacă n-ar fi răsoit — stînd sub casca coasorului — o vechi revistă ilustrată. Ea a văzut atunci niște fotografii îngrozitoare: una reprezintă o groapă plină de cadavre. Alta înfățișează o execuție. Cel care tocmai trăgea — un soldat în uniformă — era omul cu care se căsătorise după război.

Citind un amn al rubrica de „oferte de căsătorie”, o tină evreică se lasă antrenată într-o aventură care ar fi putut să fie romantică. Ea pleacă la Adis Abeba, după doctorul Karl Babor. Acesta fugise în Etiopia ca să scape de urmărirea pentru crimele pe care le săvîrșise ca doctor în diferite lagăre naziste. Specialitatea lui era descoperirea, înregistrarea și apoi colectarea dinților de aur pe care îi aveau internați. Celor însemnați în urma controlului, „doktor” Babor le făcea o injecție. „Am preferat totdeauna să depășesc doza mortală, locmai ca să fiu sigur” — declara el. Cînd tinăra logodnică se afla la el la Adis Abeba, doctorul Karl Babor a fost chemat să dea ajutor unui copil bolnav. Spre marea mirare a fetei, a refuzat. Ea i-a cerut să-i acorde îngrijirea necesară. Atunci nazistul nu s-a mai putut ascunde: „S-a întors spre mine spîmîndu-mi să tac din gură. N-avea nevoie de sfaturile mele evreice imputite și grase. Am amuțit. El zberia: „Nu te uita așa la mine! Urcăse copiii! Îi mîșe pe toți oamenii! Ar trebui să fie gazati, să fie uciși cîi mai repede cu puțină. Nu avem nevoie de oameni. Animalele sînt mai bune decît oamenii. Numai animalele trebuie cruțate”.

Babor s-a aruncat într-un rîu mîșînd de crocodili. Animalele l-au considerat probabil ca pe unul de-al lor. Căci spre surprinderea generală, nu l-au devorat. Cadavrul lui Babor a fost totuși depus într-un cimitir de oameni. Pe ce criterii oare?

Un bărbul lituanian povestește crunta dramă pe care a trăit-o cînd a aflat că fostul lui coleg de școală a fost principalul or-

ganizator al unui pogrom în care toți evreii unui oraș au fost uciși. Înainte de a fi împușcat, bătrînul doctor al orașului a fost silit să îngenuncheze și să mînuiește bălegar...

Șirul fărâdelegilor, cărora Wiesenthal le este astăzi depozitar, pare să fie fără sfîrșit. Fiecare pagină a cărții cutremură, fiecare rînd doare, fiecare literă arde.

Episodul care povestește cazul criminalului Stangl e plin de o încercătură capabilă să ducă la explozia oricărui creier uman. Dosarul de acuzare a acestui scelerat cuprinde 1.000 de pagini. În calitate de conchitor al lagărului de la Treblinka, el e vinovat de uciderea a 700.000 de oameni.

Intr-o zi un tip jerpelit, cu ochi vicleni, care părea că nu-i în stare să mă privească în față — cum îl descrie Wiesenthal — i-a oferit acestuia, pe bază de paritate, adresa la care se ascundea Franz Stangl: cîte un cent pentru fiecare victimă a acestuia: 700.000 de morți — 700.000 de cenți. Stangl a fost descoperit la uzinele „Volkswagen” din Sao Paolo și expatriat în R.F. a Germaniei. Iar individul jerpelit, „cu ochi vicleni”, a încasat cîte un cent pentru fiecare om ucis la Treblinka. E sinistrală aici parcă însăși definiția fascistului: unul care, nereușind în luptă cu viața, renșește făcînd alianță cu moartea.

Uncori cartea lui Wiesenthal trezește ecouri prelungi, care te duc cu gîndul la întîmplări din Biblie. Așa se întîmplă cu povestirea familiei de evrei olandezi care crește un copil german sărac. Ami trec și în timpul războiului, la ușa „bătrînilor olandezi” bate un tinăr îmbrăcat în uniformă neagră a SS-ului. Era Hansi cel scăpat cîndva de la moartea prin foamă... La Biblie te trimite și povestirea băteșelului polonez care dus la moarte, după ce i-a fost ucisă toată familia (numai pentru că îndrăznise să se numească Rosenberg — la fel cu Untersturmführerul SS Wilhelm Rosenberg) — găsește prilejul să aprindă cele două luminări în amintirea fiecărui dintre morții dragi și încă două în amintirea lui însuși...

Strigăt al morții, cartea lui Simon Wiesenthal e în aceeași măsură un strigăt al vieții, la ciuda apocalipsului, oamenii continuă să trăiască. Dar cea ce s-a întîmplat nu poate și nu trebuie să fie uitat. S-ar putea crede că, în cartea sa, Wiesenthal intențază un proces trecutului. De fapt, el nu vrea decît să oprească procesele viitorului. O spune singur, lucid, lămurind pe cei care întrebă: „La ce sînt bune toate acestea?” „Fae asta pentru că nu pot să n-o fac. Nu sînt călăuzit de setea răzbunării. Dacă noi toți am uita, lucrurile acestea s-ar putea repeta din nou, peste douăzeci sau peste o sută de ani. Mi s-a spus că germanii și austriecii nu mai vor să audă nimic despre „chestiile astea”. De acord, dar sondează făcute în opinia publică demonstrează că există o relație inversă între urmărirea crimelor naziste și recrudescența neofascismului. Cu cît au loc mai multe procese, cu atît dă înapoi renașterea nazismului”.

Pămîntul — vrea parcă să spună Wiesenthal — trebuie să fie în adevărat al oamenilor. De aceea, oamenii trebuie să-l plivească de buruieni. Nimeni nu poate trăi liniștit la Paris, Moscova, New York, Ucraina sau București, alina vreme cîi rămășițele fasciste trăiesc ascunse de vegetația jungleror, sau de aglomerația marilor orașe din America de sud, Africa sau Noua Zeelandă. În acest sens, „Asasinii printre noi” e mai mult decît simplul titlu al unei cărți. E o inscripție plantată la răscrucea marilor drumuri dintre istoria de ieri și cea de mîine a omenirii.

I. IEȘANU

Colecția iudaică de la Copenhaga

Biblioteca regală națională din Copenhaga posedă una din cele mai bogate colecții de cărți iudaice din Europa. Baza acestei colecții a fost pusă în urmă cu peste patru decenii, cînd biblioteca a intrat în posesia fondului de cărți ce a aparținut prof. David Simonsen, fostul șef rabin al comunității din Copenhaga. Eminent erudit și pasionat bibliograf, el și-a donat colecția — aproximativ 25.000 volume — Bibliotecii naționale.

Acest fond inițial a fost neconținut lărgit și dezvoltat, ajungînd la cele 60.000 volume. Biblioteca se mîndrește cu manuscrisele și cărțile sale rare, dintre care parte unicate de o mare valoare istorică. Printre acestea, aninim o Biblie din anul 1301, scrisă în întregime de mîna; o carte de rugăcime Mahzor din anul 1508, scrisă în Spania; un Pentateuch în limba arameică din anul 1290 etc.

Directorul secției ebraice a Bibliotecii naționale din Copenhaga este dr. Rafael Edelman, un erudit în domeniul iudaic.

Nume evreiești pe harta Lunei

Legătura dintre lună și rugăciunile iudaice este bine cunoscută. Calendarul evreiesc este un calendar lunar. În Biblie și în Talmud se găsesc multe pasaje în legătură cu luna — ceea ce atestă că ea a jucat un rol important în concepția noastră.

Aselenizarea cu succes a cosmonauților pe navele „Apollo 11” și „Apollo 12” ne-a făcut să cercetăm mai atent harta lunii. Spre marea noastră surpriză am descoperit pe ea denumiri ce evocă unele personalități proeminente evreiești.

Cu multe secole în urmă, rabini și talmudiști erudiți s-au ocupat de cercetări astronomice, contribuind la dezvoltarea acestui domeniu științific. Ca o cinstire a memoriei lor, oamenii de știință le-au eternizat numele, atribuindu-le diferitelor puncte de pe lună.

Harta lunară e împărțită în patru sectoare. În cel de sus (al patrulea) se găsește un crater, sub forma unei văi, înconjurat de un lanț muntos. Diametrul acestui crater este de 120 km. El poartă numele de „Rabi Levi”. După rabi Levi ben Gherșon, rabin, filozof, matematician, astronom, care a trăit în Franța prin secolul al XIII-lea. S-a născut în anul 1288 și a murit în 1344. Printre iudaisti este cunoscută cartea sa „Bătălia Domnului”. Și în domeniul astronomiei a scris lucrări importante printre care una despre descoperirea unui instrument realizat de el,

instrument care făcea mai precis observațiile astronomice. Din ordinul papei Clement al IV-lea, în anul 1342, această lucrare, denumită „Descoperitorul adevărului” a fost tradusă și în limba latină.

În același sector se mai găsesc două locuri care poartă numele unor vestiți învățați evrei. Un crater cu un diametru de aproximativ 40 km, înconjurat de ziduri muntoase, care se ridică pînă la 5.000 de m, e denumit „Ibn Ezra”, după Abraham ben Meier-Ibn Ezra, care s-a născut la Toledo, în anul 1092. A fost un mare învățat, scriitor, autor al unor lucrări despre limba ebraică, filozofic, matematică și astronomie. Tratatul său despre astrolab, un instrument care ajută la măsurarea înălțimii soarelui și stelelor și la rezolvarea altor probleme astronomice, i-a adus o mare faimă atît printre contemporanii săi cît și la generațiile de astronomi care i-au urmat.

În același sector, aproape de Valea lui rabi Levi, se găsește formația neregulată, de aproximativ 75 km diametru, care poartă numele lui Abraham ben Smuel Zacuta, născut la Salamanca, în Spania în anul 1450.

Zacuta a fost un astronom vestit. El a fost astronomul personal al regelui Portugaliei Juan al II-lea. Același post l-a ocupat și în

timpul urmașului acestuia, Emanuel I. Ca astronom al curții regale, Zacuta a fost unul din realizatorii planului expediției lui Vasco da Gama, stimulînd foarte mult această expediție. Corăbiile lui da Gama au fost înzestrate cu astrolabi din metal, realizați de Zacuta. Aceste instrumente au luat locul vechilor unelte de lemn, folosite pînă atunci.

Închiziția l-a obligat să fugă în Tunis iar de acolo în Turcia, unde a și murit.

Lucrările de astronomie ale lui Zacuta, scrise în ebraică, au fost traduse în latină și spaniolă.

În același sector se găsește un crater care poartă numele lui Karl Gustav Iacob Iacobi, cunoscut matematician evreu-german, născut în anul 1804.

Numele lui Albert Einstein îl poartă în același sector o vale neregulată, lungă de 75 km și lată de peste 60.

În primul sector găsim o vale înconjurată de munți, lungă de peste 100 km, cunoscută sub numele de „Mesala”, după un astronom din secolul al IX-lea. Probabil că e vorba de unul dintre primii savanți evrei care a scris despre matematică și stele.

În al doilea sector se găsește un crater care poartă numele lui Wilhelm Ber, un frate al cunoscutului compozitor Giacomo Mayerbeer (Iacob Libman Ber). În anul 1835, Wilhelm Ber a realizat împreună cu astronomul Medler cea mai bună hartă a lunii pentru acele timpuri.

Comemorarea martirilor din ianuarie 1941

În după amiaza zilei de 31 decembrie 1969 a avut loc la templul coral din București serviciul divin de Hazzara în memoria martirilor căzuți al *kidus Hašem* în timpul rebeliunii legionare din ianuarie 1941 (23-25 Tevet 5701).

Serviciul divin a fost oficiat de d. prim-cantor A. Gutman, acompaniat de corul templului de sub conducerea maestrului A. Schwartz.

Predica de comemorare a fost rostită de Eminența Sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen*.

Un pelerinaj a avut loc la mormintele martirilor din cimitirul de pe șoseaua Giurgiului. Au luat parte conducătorii Federației și ai Comunității evreilor (M) din București, clerici, rude ale dispăruților, credincioși.

Fie memoria martirilor obștei noastre în veci binecuvântată!

RESPONSE RABINICE

(Urmare din pag. 1-a)

este autorul scrierii *Mafteah litesubot hageonim* care este un sumar al tuturor colecțiilor răspunsurilor gaonice până în ziua de azi. Aceste răspunsuri gaonice sînt de obicei concise. Ele au fost scrise în ebraică, aramaică și chiar în arabă, cînd întrebarea a fost adresată în această limbă. Răspunsurile gaonice sînt izvoare importante pentru istoria evreilor din Babilonia și țările vecine. Ele sînt de mare importanță pentru determinarea corectă a textului talmudului.

Cîteva secole mai tîrziu s-au dezvoltat mari colectivități în Europa apuseană. Răspunsurile învățaților din aceste centre, ca: Moses ben Enoch, Samuel Hanagid și Josef ben Isaac Abitur în Spania; familia Kalonimus din Italia; Gerson ben Jehuda din Mayenta și Husiel ben El Haman din Kervan s-au menținut în lucrări ale erudiților de mai tîrziu. Către începutul secolului al XI-lea, Hananel ben Husiel a scris *Sefer hamiktoot* care pare a fi fost un compendium al talmudului.

Perioada de la începutul anului 1038 pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea. Pe la mijlocul secolului al XI-lea, Isaac Alfasi, din nordul Africii, a compus *halachot* care este un compendium codificat al acelor părți ale talmudului care se ocupă cu legile în vigoare în diaspora. Alfasi folosește limba talmudului și face apel la părerea gaonilor, pe care nu ezită să-i contradică atunci cînd consideră că nu au dreptate. Un cuvînt sau chiar două adăugate de pana lui măistră sînt suficiente ca să elucideze cite un precept talmudic dificil. Din colecțiile de răspunsuri ale lui Alfasi au fost tipărite două, al treilea păsîndu-se în manuscris. Alfasi a introdus sistemul nord-african de studiere a talmudului. În această perioadă, la începutul secolului al XII-lea, s-au distins codificatorii Isaac ibn Giat și Jehuda ben Barzillai, care împreună cu Isosif ibn Migas au fost autorii unor răspunsuri celebre.

La sfîrșitul secolului al XI-lea a luat un mare avînt studierea talmudului printre evreii din Franța și Germania datorită prețioșului comentariu al lui Rași. În afară de răspunsurile lui, opiniile lui Rași au fost utilizate de elevii săi la întocmirea diverselor coduri de legi. Jacob Tam și Abraham ben Isaac din Narbonne au fost autorii unor replici importante. Ultimul, în colaborare cu Eliezer ben Nathan din Maenta, au întocmit coduri celebre.

Maimonide (1135—1204), cel mai ilustru reprezentant al iudaismului spaniol, este autorul operei *Mişne Tora*, cunoscută și sub numele de *Yad Hazakia*. Acest cod renumit alcătuit din 14 cărți este cea mai importantă lucrare halahică de la talmud. El diferă de toate celelalte coduri precedente și ulterior, căci pe cînd ele analizează numai legile în vigoare în diaspora, Maimonide face abstracție de toată literatura rabinică incluzînd marile capitole despre templu și legea sacrificiilor, care au încetat a mai fi respectate după distrugerea templului. Fiecare din cele 14 volume este împărțit în cărți, iar acestea în capitole și paragrafe. Întreaga operă conține 1000 de capitole și 14909 paragrafe. Maimonide nu a indicat sursele sale de inspirație, el fiind adesea în contradicție cu școala franco-germană în ce privește interpretarea talmudului.

În această perioadă, în Germania, Meir de Rothenburg a fost autorul a aproximativ 1500 de răspunsuri, iar cei doi elevi ai săi, Așer ben Jehiel și Mordechai ben Hillel, au scris compendii ale talmudului. În Italia, Zedekiah ben Abraham Anav este autorul unui cod important.

În secolele XII și XIII, o intensă activitate de codificare a legilor iudaice s-a desfășurat în sinul colectivităților din Franța și Germania. Printre autorii de coduri celebre se numără Isaac ben Mari, Abraham ben David de Peşquiers, Eliezer ben Joel Halevi, Eleazar de Worms, Baruch ben Isaac, Eliezer ben Samuel de Metz, Moses din Coucy, Isaac ben Moses din Viena și Isaac ben Josef din Corbeil. Abraham ben Nathan Hayarhi a scris replici importante. În această perioadă, din Spania ni s-au păstrat răspunsuri date de Meir Abulafia și Moses ben Nahman. În Italia, Isaia din Trani cel bătrîn a fost autorul unor însemnări codificatoare. Era de aur a învățăturii iudaice a continuat în Spania în jumătatea a doua a secolului al XIII-lea și în cel de-al XIV-lea.

Din această perioadă avem aproximativ 3000 de replici și un cod scris de Solomon ibn Adret. În secolul al XIV-lea, Așer ben Jehiel a introdus în Spania sistemul franco-german de studiere a talmudului, lăsîndu-ne un compendium al talmudului și o importantă colecție de răspunsuri. Denumite de menționat sînt răspunsurile fiului lui Așer, Jehuda, și codicele lui Samuel ben Isaac Hasardi și Estori Hafardi, care s-au stabilit în Palestina.

Cel mai important codificator din această perioadă a fost Iacob ben Așer (1269—1340) al cărui cod (*Sefer hatrumim*) a fost împărțit în patru volume, conținînd 697 secțiuni, în care tratează cele mai variate teme ale iudaismului: despre rugăciune, sinagoga, Sabat și sărbători, despre respectarea solemnă a făgăduielilor, respectul datorat părinților, profesorilor și oamenilor în vîrstă, despre învățătură, milă, servitori și prozeliti, Tora. îndatoriri preoțești, excomunicare, boală și moarte, interdicția idolatriei etc.

Alți codificatori importanți ai acestei perioade au fost: Aaron ben Josef Hakohen, Jeruham ben Meşulam, Menahem ben Aaron din Navarra și mulți alții.

În Germania secolului al XV-lea sînt demni de menționat codificatorii Israel Isserlein și Jacob Landau și replicile lui Jacob Weil, Israel Bruna și Israel Isserlein. În Algeria avem replici importante de la Simon ben Zemah Duran și fiul său Solomon. În Italia ni s-au păstrat răspunsurile lui David ibn Abi Zimra și Elijah Mizrahi, iar în Palestina, de la Moses Alaskar, Jacob Berab, Levi Ibn Habib și Josef Caro.

Josef Caro (1488—1575) a fost cel mai mare codificator al timpului său. Cea mai documentată operă a sa în acest domeniu a fost *Beth Yosef*, care este un comentariu complet despre *Turim* al lui Iacob ben Aler. Această operă, la a cărei elaborare și revizuire a lucrat mai bine de treizeci de ani, este mai mult decît un simplu comentariu; este o istorie a evoluției fiecărei legi și o culegere a opiniilor celor mai de seamă predecesori. Cum această lucrare era prea voluminoasă, Caro a pregătît o prescurtare a lucrării pe care a intitulat-o *Sulhan Aruch*, care de la început s-a bucurat de un prestigiu deosebit. La baza lucrării lui Caro stau în special operele lui Alfasi, Maimonide și Așeri. Ori de cîte ori păreriile acestora sînt divergente, Caro o reține pe cea a majorității.

3. De la sfîrșitul secolului al XV-lea și pînă în prezent. Această perioadă coincide cu invenția tiparului și astfel, mai mulți învățați au fost încurajați să-și publice răspunsurile și comentariile la *Sulhan Aruch*.

În secolul al XVI-lea, Polonia a devenit un mare centru de studiere a iudaismului. Printre răspunsurile învățaților secolului al XVI-lea și al XVII-lea, un loc de frunte îl ocupă acela ale lui Moșe Isserles, Solomon Luria, Meir Lublin și Joel Sirkes. Mordecai Jaffe, din Polonia secolului al XVI-lea a scris un codex în cinci volume, *Lebusim*, Joel Sirkes a scris un mare comentariu la *Turim* și Iosua Falk a scris comentarii alți de *Turim*, cît și la *Sulhan Aruch*.

Datorită vestitelor comentarii ale erudiților secolului al XVII-lea, *Sulhan Aruch* a devenit codul unanim recunoscut al iudaismului de pretutindeni.

Comentarii importanți ai secolului al XVIII-lea la *Sulhan Aruch* au fost Elijah Gaon din Vilna, Josef Teomom, Ezekiel Landau și Haim Azulai. Ultimii doi au publicat de asemenea răspunsuri importante, ca și Jacob Emden și Jacob Ettlinger.

Secolul al XIX-lea, cu schimbările survenite în nivelul de viață, a determinat apariția unui mare număr de colecții de răspunsuri. Se menționează cele ale lui Menahem Mendel Sneider, Haim Halberstam, Josef Saul Natanson, Solomon Kluger, Eliezer Deutsch și mulți alții. În afară de două comentarii importante la *Sulhan Aruch*, de Abraham Zebi Eisenstadt și Zebi Hirsch Schapiro, Jehiel Michael Epstein a publicat *Aruch Haşulhan*, care este o completare revăzută a scrierii *Sulhan Aruch*, la care au fost adăugate mai multe prevederi noi ale codicelor și replicilor ulterioare.

AFORISME TALMUDICE

Omul poate alerga cît îl țin puterile și să zboare cît îl ține mintea.

Nimeni nu poate schimba culorile naturii. Chiar dacă toate popoarele lumii s-ar strînge laolaltă nu ar fi în stare să albească nici măcar o singură aripă a corbului

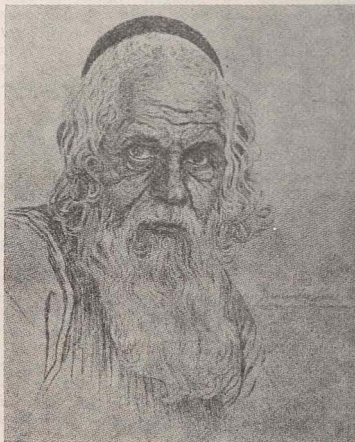
Urechile acului nu sînt prea strîmte pentru doi oameni care se iubesc, dar suprafața întregii lumi e neîncăpătoare pentru doi oameni care se urăsc.

Iată de ce au eșuat semeții constructorii ai turnului Babel: au deplîns fiecare căramidă căzută de pe schele, dar au rămas nepăsători la oamenii ce cădeau și mureau.

Sfatul înțelepților întrunit la Lud a ajuns la concluzia că învățătura are precădere față de practică, deoarece dacă n-ai învățat nu știi cum să practici.

Acel ce se grăbește să încalce legile Sabatului atunci cînd e vorba de salvarea unei vieți omenoșii e vrednic de toată lauda, chiar dacă șansele de salvare sînt minime; pe cînd acel ce șovăie s-o facă e ca și cum s-ar fi făcut vinovat de vărsare de sînge.

Cum se călătorea în timpurile talmudice

Evreu icmenit

Nu poate orice om să meargă oriunde vrea fără teamă? Nu sînt toate adăposturile sigure? Nu te simți în afara primejdiei, în munți la fel ca în oraș?... Homer spunea: „Pămîntul este al tuturor”, acum, acesta e un fapt real. Oamenii cu măsurat pămîntul, au construit poduri peste riuri, au tăiat drumuri prin munți, au poposit deșerturile și au înnobit totul... Toate națiunile sînt contopite într-o singură familie.

Astfel scria un grec din secolul al doilea. Și această declarație idilică a fost reluată de un mare învățat german, care, scriînd la sfîrșitul secolului al XIX-lea, afirma: „Multe din țările care formau vechiul imperiu roman aveau atunci condiții mai bune de existență decît după aceea, sau chiar acum.”

Aceste descrieri elogiase, însă, nu corespond sursele noastre rabinice. Acestea ne dau un tablou cu totul diferit, ca, de exemplu: drumurile sînt periculoase, căci mișună hoții. (Un tilhar din Pamfilia obișnuia să taie picioarele victimelor sale!)

Drumetul nu călătorea niciodată singur, ci totdeauna cu o caravană bine înarțată. El nu călătorea noaptea și prefera să-și prelungească drumul decît să riște o înfîlțire cu bandiți. Nici călătoriile pe mare nu erau lipsite de riscuri. Corăbiile piratești cutreierau mările, iar dacă un vas naufragia de-a lungul unei coaste, localnicii îi primeau pe supraviețuitori, îi legau și îi vindeau ca sclavi.

Explicația acestei situații diferite este următoarea: mai întîi, sursa romană mai s-a amintită se referă la perioada de aur a imperiului roman, cînd *pax romana* domnea prin întreg imperiul. Majoritatea surselor rabinice, pe de altă parte, descriu situația începînd din secolul al treilea, o perioadă de criză politică, economică și anarhie socială.

În al doilea rînd, sursele romane descriu adesea situația așa cum era ea în inima imperiului (în Italia). Pe o inscripție din Halicarnas se putea citi: „E pace pe pămînt și pe apă, cetățile înfloresc sub guvernare legală, în toate lucrurile domnește unitate și prosperitate”; aceasta era situația la regiunile de frontieră din nordul barbar, sau chiar spre cele răsăritene.

Prin secolele al III-lea și al IV-lea, Roma și Persia erau aproape într-o continuă stare de beligeranță, astfel încît atît Palestina, cît și Babilonul erau cuprinse în arena bătăliei. Cele mai multe descrieri de călătorii din literatura rabinică se referă la cele din Palestina și Babilonia sau către și din aceste două țări de-a lungul zonei de frontieră sfîșiată de lupte. La aceste atacuri ale tilharilor de drumul mare se mai adăugă acelea ale bandiților ce pretindeau taxe exorbitante, la fel procedau și cei de la paza granițelor, iar calamitățile naturale își spuneau și ele cuvîntul.

Dacă izvoarele de apă erau uscate în mijlocul deșertului, speranța în supraviețuire era redusă la minimum. Rabi Akiva a statuat că dacă doi oameni străbat un deșert lipsit de apă, iar unul dintre ei posedă apă care nu e suficientă decît pentru unul singur, el nu trebuie s-o împartă cu tovarășul său de drum, ci să se îngrijească de propria sa supraviețuire. Această măsură reflectă atitudinea ce se impune în împrejurări cutolul neobișnuite.

Pentru a călători propriu-zis din Babilonia spre Palestina, drumul ar fi durat, în mod normal, cît puțin o lună. Se putea străbate o parte din drum pe o corabie, pînă la Eufirat și spre coasta mediteraneană, dar acest drum ar fi durat mai mult, ar fi fost mai scump și nu lipsit de riscuri. Caravanele străbăteau drumurile în timpul zilei (cu o aproximație de 40 de mile pe zi) și poposeau în timpul nopții pe la hanuri sau prin corturi special amenajate.

Aceste hanuri aveau, de afară, un aspect destul de atrăgător — cu iadicile lor veșele — o cămilă, sau un elefant condus de un pigmeu, un cocoș etc. — și inscripțiile ce te invitau astfel: „Aici Mercur oferă cîștig, Apollo sănătate, Septumanus (stăpînul) hrană și adăpost. Oricine intră aici, cu altă mai bine pentru el; cine rămîne afară, străin rămîne”.

Înăuntru, însă, situația era adesea diferită. După o relatare a lui Apollinaris Sidonius (secolul al V-lea), aroma și mirosurile de la bucătărie erau dezagustătoare, Zgomotul tingirelor și trivialitățile băutorilor erau asurzitoare. Pernele erau umplute cu trestie în loc de pene și prin ele roiau tot soiul de insecte, în timp ce pe tavan mișunau păianjeni și șopîrle.

Desori, gazda oferea călătorului fete pentru distracție. E semnificativ că în literatura rabinică, termenul „hotelier” era sinonim cu cel de „semeie de moravuri ușoare (pundakiti)”. În anul 326, sub împăratul Constantin a fost legiferată prostituția practică de personalul feminin al hanurilor. Sursele rabinice descriu hanurile ca locuri cu o proastă reputație, neigienice, profanate, iar pe proprietarii acestora ca suspecți de escrocherii și crime.

Circumstanți lipsiți de scrupule înșeală la cîntar, toarnă apă în băutori, falsificîndu-le. Se relatează un caz cînd niște călători pleacă scribiți și îngrozii după ce au găsit un deget de om într-o mîncare apetisantă. Proprietarii au fost apoi condamnați, căci măcelăreau oameni.

În acea perioadă, călătoriile nu se întreprindeau de plăcere. Majoritatea aveau un caracter comercial, iar negustorii erau conștienți de riscurile ce implica orice călătorie, nesiguranta corăbiilor pe mare, pericolul atacului de către animale sălbatice, pe uscat, sau de către tilhari, confiscarea și distrugerea.

Viața obștei din Bîrlad în secolele trecute

Cercetarea istoriei comunității evreiești din orașul Bîrlad este strîns legată de colecția de „Documente bîrlădene”, editată în 5 volume, în perioada anilor 1911—1926 de preotul Ioan Antonovici. Fără a fi de profesiune cercetător în domeniul istoriei, dar fiind dornic ca trecutul orașului său să fie cunoscut, acest intelectual a adunat și publicat un mare număr de documente privind istoria Bîrladului, de la începutul secolului al XV-lea pînă după primul război mondial. Din mulțimea documentelor publicate în această colecție, am ales cîteva cu ajutorul cărora se poate reconstitui, în parte, un tablou istoric al comunității evreiești din acest oraș în secolele XVII—XIX.

Cele mai vechi mențiuni asupra tirgului Bîrlad datează de la începutul secolului al XV-lea. Poziția geografică a acestui tirg, situat la intersecția principalelor drumuri comerciale care legau Moldova de regiunile vecine a atras mulți străini încă din secolul al XVI-lea. Desigur că printre numeroșii negustori care străbăteau pe atunci aceste drumuri se aflau și unii de naționalitate evreiască. În rîndurile lor putea fi înțîlnit, pe la 1570—1571, Abraham ben Nachman din Liov, despre a cărui tovarășie de negustorie și apoi neînțelegere cu „Anton Tetul și Mihail, români din Bîrlad” ne vorbește un document polon redactat în limba latină, la 17 ianuarie 1571.

În secolul următor, numărul negustorilor evrei care treceau și poposeau în chervasariile Bîrladului a crescut. Acum este posibilă chiar o stabilire definitivă a unor evrei în Bîrlad: aceștia au constituit, ulterior, nucleul obștei evreiești din oraș. Un hrîsov domnesc dat de Duca-Vodă la 2 septembrie 7203 (1694) în scopul rezolvării neînțelegerilor dintre doi locuitori ai orașului Bîrlad menționează, printre alte cheltuieli provocatoare ale unei pricini și „trei lei camătă a unor bani ce-au fost luat ial (Toderasco) de la un iudov cu zălogile lui Ștefan”. Este posibil ca domiciliul acestui cămătar evreu să fi fost în Bîrlad. Din păcate, documentul nu vorbește mai mult despre acest lucru. Dintr-o interpretare a sa putem conclud, totuși, că împrumutul de bani fusese făcut în Bîrlad: deci, în anul 1694 exista în acest oraș un cămătar evreu, probabil membru al unei obști evreiești mai numeroase, cu o oarecare vechime în localitate. Băzindu-ne pe această interpretare, considerăm că hrîsoful dat în anul 1694 de Duca-Vodă constituie cea mai veche atestare documentară a obștei evreiești din orașul Bîrlad. Membrii acestei obști n-au prezentat diferențe față de cei din celelalte tirguri moldovenești în privința ocupațiilor în perioada de sfîrșit a evului mediu. Domeniile vieții economice în care activau erau mesetugurile și comerțul. Documentele bîrlădene, publicate în mod obiectiv, „sine era et studio”, de către I. Antonovici combat prin ele însele afirmația unor istorici după care principala, ba chiar singura ocupație a evreilor ar fi fost comerțul. Mai mult, cercetarea acestor documente dovedește că unele meserii, foarte necesare economiei locale, erau practicate doar de evrei: spre exemplu, pentru profesia de alămar (menționată în documente ca fiind existentă în orașul Bîrlad pentru prima dată în anul 1845) găsim atunci doar un singur meseriaș, de naționalitate evreu. În sprijinul afirmării ideii unicității sale vine faptul că biserica „Sfinților Voievozi” din Bîrlad își lucra la el sfîșnicii de alămar.

În afara acestui alămar, documentele bîrlădene, în special din prima jumătate a secolului al XIX-lea, menționează și alți mesetugari evrei. Profesiunile lor erau variate, legate atât de nevoile casnice, cit și de nevoile urbanistice din acea perioadă. Gradul

de calificare al acestor meșteri era diferit: documente din aceeași perioadă menționează atât „dulgheri cit și stoleri”. Întîlnim și profesioni meșetugărești legate de specificul vieții evreiești: menționarea documentară în două rînduri (în 1815 și 1838) a „căsăpiei jidovești” indică existența unor hahami și a unor casapi și măcelari specializați în tăierea rituală și desfacerea cărnii.

Scara producției meșterilor evrei din Bîrlad a cunoscut și ea o evoluție istorică. Începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea marchează apariția în Bîrlad a unor adevărați „fabricanți”: de fapt erau tot meșetugari, ale căror ateliere realizau o producție mai mare, în ele lucrînd atît patronul, cit și — probabil — cîteva lucrători salariați. Astfel, se dezvoltă atelierul cărămidarului evreu Marcu, care furnizează cea mai mare cantitate de cărămidă epitoipiei bisericii Sfîntu-Ilie în anii 1859—1861.

Despre participarea negustorilor și zarafilor evrei din Bîrlad la viața comercială a orașului și a tirgului principat Moldova în secolele XVI—XVII am mai amintit. Treptat, numărul negustorilor evrei din Bîrlad a crescut. La începutul secolului al XVIII-lea apar în acest oraș mici prăvălii, „dughene”, ale căror proprietari erau, de naționalitate, atît români, cit și evrei. Numărul lor a crescut în mod treptat, ocupînd o uliță întreagă. Două documente din iunie și respectiv din iulie 1767 menționează existența „rîndului dughenilor jidovești în tirgul Bîrladului, la uliță”. Arhitectonica acestor „dughene” era destul de simplă: casa cu dughena propriu-zisă, pivnița și curtea.

Începutul secolului al XIX-lea cunoaște la Bîrlad, în afara micilor negustori evrei localnici, și negustori evrei aflați în trecere, datorită așezării geografice a orașului, la răscrucea cîtorva drumuri comerciale mai importante. În anul 1815 găsim în Bîrlad un han special destinat negustorilor evrei, aparținînd vornicului Hrisoverghii și aflat în centrul orașului. Pentru vremea de atunci, hanul acesta era destul de mare, avînd 4 clădiri, care ocupau 68 de stînjini, ceea ce indică posibilitatea de a găzdui un număr suficient de mare de oameni.

Se constată, în secolul al XIX-lea, în Bîrlad, și închirieri. Documentul referitor la aceasta menționează o colaborare dintre doi negustori români și doi negustori evrei la 1842. Existența acestei tovarășii de afaceri indică, desigur, și faptul că, în acea perioadă, relațiile dintre populația românească și populația evreiască în Bîrlad erau bune.

Documentele colecției Antonovici aduc date și asupra originii, numărului și răspîndirii teritoriale — pe străzi și cartiere — a evreilor bîrlădeni la sfîrșitul evului mediu. Documentele referitoare la aceasta datează de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Principalul document cuprinzînd rezultatele unui recensămînt local de bunuri imobile, efectuat de „Casa Obștei Tirgului Bîrlad” datează de la 1815. Documentul, intitulat „Tabla măsoștii tirgului de la 1815 pe toate mahalalele și vatra veche”, reprezintă un fragment dintr-o condică care era păstrată la 1912 de arhiva primăriei orașului Bîrlad și este publicat de I. Antonovici în volumul al doilea al colecției sale. În această condică sînt trecute numele tirgoveților care trăiau pe vatra veche a tirgului și în mahalalele mîrgăneș, artîndu-se, în stînjini și palme liniare, suprafața ocupată de fiecare dughenă și casă de locuit, precum și sumele de bani stabilite, pe care toți proprietarii lor au fost obligați să le plătească — (în raport cu suprafața locurilor lor) — cu ocazia cumpărării de către Casa Obștei Tirgului a unei moșii învecinate, fapt petrecut la 30 august 1816 în timpul domniei lui Scarlat Alexandru Calimah. Din

acest document rezultă că evreii locuiau o parte relativ centrală a tirgului Bîrlad, zona vetrei vechi a orașului. Găsim case evreiești pe „Ulița Veche”, „Ulița Mare”, „Ulița Nouă”, „Mahalaua de pe vatra veche, din jos de podul domnesc”, precum și — în număr redus — în „Mahalaua din jos în Promoroaci”. Majoritatea evreilor bîrlădeni locuiau pe atunci pe primele patru ulițe și cartiere menționate. În „Mahalaua de pe vatra veche în jos de podul domnesc”, se afla sinagoga (care așa cum atestă și documentul, servea și drept școală), precum și căsăpia, deci aici era centrul religios al evreilor bîrlădeni. În „Mahalaua din jos, în Promoroaci” se afla cimitirul evreiesc.

Pe „Ulița Veche”, „Ulița Mare” și „Ulița Nouă” se găseau în special locuințe și dughene. Faptul că pe aceste străzi se aflau destul de multe case și dughene aparținînd evreilor, precum și case aparținînd unor proprietari români, dar locuite de chiriși evrei, ne îndeamnă să credem că aici poate fi localizată așa-numita „Ulița Jidovimii” denumită astfel de un alt document, datat la 16 noiembrie 1819. Desigur, aici era și „rîndul dughenilor jidovești” despre care am vorbit mai sus.

Observăm deci că din 16 ulițe vechi și mahalale ale Bîrladului, evreii locuiau la începutul secolului trecut doar în 5, respectiv în zona vetrei vechi a orașului și, foarte rar, în zona cimitirului evreiesc, aflat într-o mahală mai nouă. Toate acestea indică existența în Bîrlad a unui cartier evreiesc, cu un specific de tirg evreiesc de tipul celui din întreaga Moldovă, ba, mai mult, din întreaga Europă răsăriteană. Acest cartier era locuit de așa-zisul „evreu al tirgului”, foarte frecvent în acea perioadă. „Evreii tirgului” erau oameni săraci, trăind în condiții grele, de azi pe mîine, cu speranța unei îmbunătățiri. Documentele bîrlădene vin în sprijinul afirmațiilor noastre. Dintre evreii bîrlădeni atestați de „Tabla măsoștii tirgului” la 1815, numai o mică parte posedau dughene, a căror arhitectonică simplă nu dovedea însă bogăție. Altă parte a lor posedau doar locuință, ca proprietate personală. A treia categorie, destul de numeroasă, sărăciea tirgului, nu avea nici o proprietate. Aceștia erau chiriși în special ai caselor aparținînd proprietarilor cu ranguri boieresti și tirgoveților bogăți și trăiau în condiții grele, din munci înfrîntătoare, de azi pe mîine. Desigur, prezența acestor „evrei ai tirgului” indică și existența unei atmosfere evreiești în orașul Bîrlad: traiul unor asemenea evrei era complet evreiesc, traiul unor oameni religioși, păstrători fideli ai tradiției iudaice. Aspectul cartierului evreiesc local și poziția sinagogii vin să sublinieze aceste lucruri. Sinagoga, frecventată probabil de toți membrii obștei, servea și drept școală (așa cum arată de altfel și un document din colecția Antonovici). Această mențiune indică inexistența analfabetismului printre evreii bîrlădeni: chiar dacă unii din ei nu cunoșteau slova română-chirilică (folosind deci pentru scrierea actelor în limba română), slova evreiască era cunoscută de toți. În orice caz, limba română vorbită era accesibilă tuturor evreilor bîrlădeni. Probabil că sinagoga din Bîrlad era clădită din lemn. Aceasta este o explicație privind faptul că ea nu s-a putut păstra pînă acum.

Existența în Bîrlad a unei căsăpie cu carne cușer indică și existența unui haham, care se ocupa cu tăierea rituală a vitelor și păsărilor în acest oraș. Mergînd în continuare pe firul interpretărilor existența hahamului indică și existența unei comunități evreiești ca o instituție organizată, încă din acea perioadă. Această comunitate administra, desigur, sinagoga, cimitirul și căsăpia.

Obligațiile fiscale ale evreilor bîrlădeni către domnie erau aceleași cu cele ale evreilor din restul Moldovei, constînd, la 1703, din unele „dări și angării”, de care erau scutiți doar neocri „starostii de jidovi” (deci cei cu funcții de conducere în comunități) și evreii botezați. Afară de acestea, evreii bîrlădeni efectuau diferite plăți ca „ajutoare” și cheltuieli legate de dările comune ale tirgului ori de necesitățile sale, cheltuieli în care erau egali în drepturi cu ceilalți locuitori. Faptul că aveau dreptul la moștenire și de cumpărare a locurilor de casă și pivniță dovedește că erau considerați ca fiind locuitori stabili, cu drepturi de „cetățeni” medievali.

Din documentele colecției Antonovici rezultă și date numerice asupra evreilor bîrlădeni. În anul 1775 găsim în Bîrlad 5 evrei care plăteau „ajutorînte în valoare de 35 lei. Din „Tabla măsoștii tirgului” de la 1815 constatăm că suprafața cimitirului evreiesc din acest oraș măsura 150 de stînjini. În general, relațiile dintre populația evreiască și cea românească din Bîrlad au fost bune.

Un nou dicționar al limbii ebraice

A redacta, în zilele noastre, în Israel, un dicționar al limbii ebraice a devenit o muncă mult mai ușoară decît în epoca lui Eliezer ben Iehuda. Mare este distanța parcursă în acest domeniu de cînd acest pionier a deschis din nou străzile largi, aleile parfumate, plantate de arbori și de flori și de tot ceea ce geniul poporului nostru a creat în limbajul său. Aceasta o spunem cu ocazia apariției primului volum al dicționarului modern Milon Ivri Șalem, dintr-o serie de trei volume, redactate de d. Rewven Alcalay și tipărite în Editura Massada din Tel-Aviv.

Auturul acestei noi lucrări lexicografice nu este un necunoscut. El are la activul său mai multe dicționare, printre care unul englez-ebraic și un altul ebraic-englez, precum și un lexic de cuvinte străine. Un altul din meritele sale: a fost ordinarul unui discipol fidel al lui Eliezer ben Iehuda, renovatorul limbii ebraice, vestit campion al limbii biblice, într-o perioadă cînd limba noastră era încă înfășurată în multismul textelor vechi și fiind doar limba înțelepților noștri și a religiei noastre.

Cînd va apare integral, nonul dicționar ebraic va avea aproape 120.000 de cuvinte și expresii. În plus, va cuprinde mii de noi termeni și de cuvinte arameice care se află presărate în abundență prin toate publicațiile noastre moderne. Aceste cuvinte arameice vor putea fi, astfel, mai bine înțelese de cititorii noștri. Cercetător și savant neobosit în domeniul filologiei, d. Alcalay care a introdus în această lucrare a sa termeni referitori la drept, religie, medicină, armată și mulți termeni în argot. Auturul n-a exclus nici o formă sau expresie verbală ebraică modernă, ceea ce sporește mult însemnătatea lucrării sale.

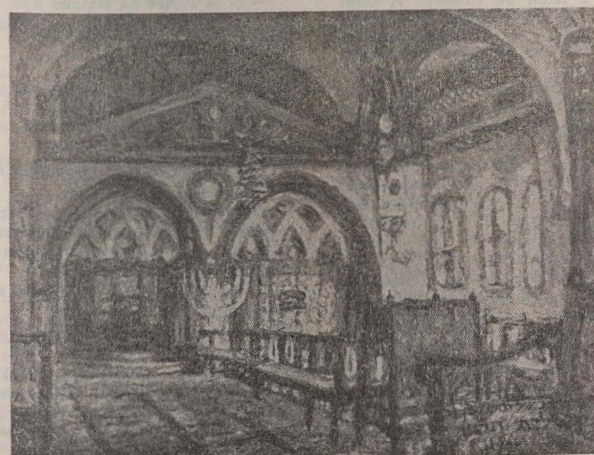
Se știe că a fost de greu la început traducerea ebraică a noțiunilor moderne și evadarea din învelșul biblic (filologii au analizat numai vreo șase mii de cuvinte din lexiconul Bibliei). Ușesitul Ben Iehuda a avut el însuși mult de lăcră pentru a reînnoi și îmbogăți ebraica fără a reuși să găsească termenii cei mai adecvați invențiilor epocii. Cei care i-au urmat au venit, din fericire, în ajutorul său creînd neologisme, conforme unor spiritului limbii noastre, dar păcătînd adesea față de acest spirit. Ceea ce trebuie totuși de subliniat în efortul acesta de îmbogățire a limbii ebraice și chiar a reînnoirii sale este că această acțiune a fost îndepărtată în limitele originale și naturale ale lexiconului clasic biblic. Iată de ce noile cuvinte ebraice au apărut ca adevărate și pline de vigoare mîldăie ale vechilor rădăcini ale limbii noastre. Din acest laborator natural a răsărit un admirabil lezaur de cuvinte care, deși noi, pot fi ușor înțelese fiind bazate pe fondul vechi al ebraicii.

DL Alcalay, autor al acestui dicționar, respectînd o tradiție scumpă unui neagrații de filologi, a introdus în corpul operei sale neologisme admise de Academia limbii ebraice și care corespund în același timp spiritului ebraic clasic — singura condiție cerută astăzi pentru a avea dreptul de a cita în limba noastră. Și cîmoseînd ebraica mai bine decît oricare altă limbă, dl și-a permis la rîndul său să introducă în dicționar propriile sale neologisme.

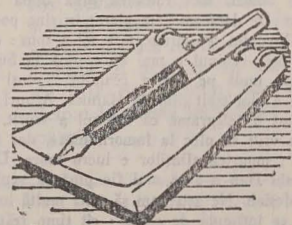
„Permiteți-mi să vă exprim bucuria și admirația mea fără de margini cu privire la imensa muncă pe care ați desfășurat-o. Ați adus o mare contribuție la consolidarea și îmbogățirea limbii noastre” — îi scrie autorului dicționarului profesorul N. U. Toar Sinai, venerabilul și doctul președinte al Academiei limbii ebraice. Filolog erudit în adevărată tradiție a lui Ibn Canakk, Hayyoud, Simsy și alți filologi și lexicografi evrei, d. Alcalay a cercetat vastele surse ale tuturor epocilor culturale ebraice pentru a-și îmbogăți dicționarul și țînd seama de experiențele marilor lucrări de același fel redactate în strămintate.

În afară de materialul lexicografic obîșnuit, acest dicționar cuprinde: cuvinte străine, locuțiuni și proverbe, abrevieri și un lexic al cuvintelor ebraice utilizate de evreii sefarzi al termenilor aprobați de membrii Academiei limbii ebraice. Fără a fi prea exagerat în explicații inutile, acest nou aport lexicografic ebraic este o operă care înglobează ceea ce generațiile au creat întru apărarea și ilustrarea vechii noastre limbii.

B. H. COHEN

Sinagoga Iohanan Ben Zakai din Ierusalim, pictură

LUCIAN HERSCOVICI

Itzhac Bașevici-Singher

POVESTIRI HASIDICE

Rabinul cel bătrîn

Tevi-Itzhac și-a scos ochelarii fumurii pe care îi purta și noaptea. În ciuda bătrîneții, barba lui mai purta șuvițe galbene. La rădăcina nasului avea o cicatrice adâncă. Sub ochii roșii s-au prăpădit și n-a mai rămas cîne să-i țină locul. Nevastă-sa s-a sufocat într-o simbătă, la masă. A înghițat o bucată de „kigl” și i-a rămas în gît. O fată avea și s-a înecat în fîntînă. S-a dus să scoată o găleată de apă și a căzut în fîntînă. Băiatul, Levi Itzhac — numele lui îl port — a murit în timp ce binecuvînta etrogul. Rabi Dan lupta cu necuratul. Asupra lui n-avea nici o putere și de aceea se răzuna pe familie. Hasidimii mai în vîrstă au murit unul cite unul. Tinerii au început să se ducă la Kotzk sau Gur. Sinagoga se dăra-pănase. Soba și baia rituală s-au strîicat și nimeni nu se ostenea să le repare. Rabinul avea cîndva o livadă, dar toți pomii s-au uscat. Curtea era plină de dihoari și ciurite. Peste tot creșteau buruieni și spinii. Rabinul avea înaintea patru slujitori. Pe vremea mea rămăsesse numai trei Aizeș, un evreu la vreo optzeci de ani, chior și — ierte Dumnezeu — mare bețiv. Rabi Dan postea în toți anii, dar la bătrînețe nu mai minca aproape deloc. Lua cîte o fărîmătură, numai ca să facă rugăciunea. Cei cîntă preșjma lui erau toți moșnegi. La sărbătorile de toamnă mai veneau doar cîțiva hasidim. Tot anul, însă, era greu să strîngi zece bărbați pentru rugăciune. Rabinul nu mai spunea vorbe de înțelepciune și nu mai împărțea resturi de la masă. Tata, odihnescă-se în pace, se număra printre adepții rabinului și odată m-a luat cu el la Kapelnițe. Cînd l-am văzut înfățișat, m-am îngrozit: mic, încovoiat, închircit, cu o barbă pînă la briu. Ochii nu i se vedeau. Cînd rabinul voia să vadă pe cineva, ridica o sprînceană cu două degete. Tata m-a îndemnat să-i dau rabinului bună-zua. El mi-a întins o mînă uscată și fierbinte ca focul. Rabinul a mormăit: nu. Acest „nu” n-am să-l uit niciodată. Venea din adînc. Nu era glas din lumea asta.

Zi de zi așteptau ca rabinul să moară. Dar anii treceau și rabinul trăia. Pereteii sinagogii erau negri ca tăciunea. Soarecii au ros cărțile sfinte. Pe acoperiș și-a găsit adăpost o bufină și tipa toată noaptea. Într-o vreme au murit mulți oameni din Kapelnițe. După aceea moartea parcă uitase de acest loc. Oamenii se țirau ca umbrele. O băbuță fierbea pentru ei o supă într-un cazan și le cirpea rufele. Ultima dată cînd am plecat cu tata de sărbători era deja puțină lume. Bătrînii ședeau înfășurați în zdrențe, care nu mai semănau cu „taleisim.” Unii mormăiau, alții moțăiau. Pe cantor nu-l auzea nimeni. Rabinul stătea într-un colț și nu scotea o vorbă. Cel care sufla din „sofar” abia mai putea să respire. I-am zis tatei: nu mă mai aduce niciodată încoace.

De obicei, tata rămînea pînă după Iom Kipur. De data asta am plecat în ziua postului Ghedalia. Pe drum, tata mi-a spus: cine știe dacă rabinul o mai duce pînă la Sucot. E mai mult pe lumea cealaltă. Totuși rabinul a mai trăit pînă la Hanuca. Atunci am căpătat o telegramă că rabinul a murit. Eu n-am vrut să plec la înmormîntare, dar tata zicea: moartea sfinților e lucru mare. Unul ca rabi Dan n-o să mai fie pînă la venirea lui Meșiah. Ne așteptam să vină multă lume, cum se întîmplă de obicei: cît timp trăiește

țadicul e dat uitării, dar după ce moare, lumea își aduce aminte de el. Dar tocmai atunci căzuse multă zăpadă și nu se putea călători nici cu trăsura și nici cu sania. Noi am ajuns la Kapelnițe mai mult morți decît vii. Am fost de față cînd l-au înmormîntat pe rabin. Pămîntul era înghețat. Unul dintre bătrîni a spus Kadis. Nîgea și toți cei veniți la înmormîntare erau albi. Era vineri și deci nu mai putea fi vorba să ne întorcem acasă. Am rămas pentru simbătă la Kapelnițe.

*

Credeam că simbătă n-o să fie de mincare la sinagogă, dar cineva a dus „ciulnt”. Aizeș a făcut rost de cozonac și pește. Pentru prima oară, după șaiszeci de ani, jîltul rabinului era gol. Bătrînii au încercat să cînte, dar a ieșit un fel de horcăit. Cineva și-a adus aminte de o vorbă a rabinului. Dar ceilalți erau surzi. Așa a fost vineri seara, așa simbătă după amiază. „Salesides” — a treia masă de simbătă — dura totdeauna la Kapelnițe mai mult decît oriunde. În tîrg ardeau luminările, oamenii erau după Havdole, dar la sinagogă mai ședeau și cîntau. Pe vremuri, rabinul dezvăluia atunci tainele învîțăturii. Ce putea să facă un băiat oamîne simbătă seara, mai ales iarna? Am rămas în sinagogă. Noaptea s-a lăsat repede. Bătrînii mincau boșor cu scrumbie și înginau un cîntec cu ochii ațîntiți la jîltul rabinului. Sedaam pe întuneric și simțeam cum un dor ciudat mă cuprinde. Mă gîndeam la rabin. Trupul lui sînt era în mormînt, dar oare unde se afla sufletul? Desigur că-i în rai, lingă scaunul Domnului, în palatul lui Meșiah. Pentru prima oară m-am gîndit atunci că nici eu n-am să rămîn veșnic tî-năr. Afară cerul s-a limpezit și s-a ivit luna nouă. Stelele sclipeau. O rază de lumină pătrundea în sinagogă. Nu găsesse cuvinte să redau cîntecul bătrînilor. Cu glasul lor răgușit îngînau aceeași melodie, la nesfîrșit. Fiecare sunet te ducea în alte lumi. Oamenii cu trup nu sînt în stare să cînte în felul acesta. Sufletele cîntau și se rugau Atotputernicului: pînă cînd, Doamne, pînă cînd va mai dura bezna robiei. Cîtă vreme vor mai rămîne sfintele scînteii prinse în scoarță? Să se pună capăt necazurilor pămîntene, necurate. Eram doar un tînc, dar parcă mi s-a tăiat răsufărarea. Mi-arunc o privire la ușa și ce să vă spun: vîd cum intră rabinul. Eram așa de uluit că am uitat să mă sperii. L-am recunoscut: chipul, barba, statura. A plutit parcă pînă la jîlt și s-a așezat. S-a lăsat o tăcere ciudată. N-am apucat niciodată asemenea tăcere, nici înainte și nici după aceea. A durat o clipă și apoi a început din nou cîntecul. Mai întîi încet și apoi din ce în ce mai tare. Precum scrie în psalm: „Toate oasele mele vor zice”. O bucurie pînă la istovire și o tristețe pînă la secarea sufletului. O veselie cutremurătoare. Cine n-a auzitacea cîntare și acele suspine nu știe ce înseamnă credință, ce înseamnă suflet. Am simțit că-mi dau dîhul de plăcere și am strigat: tată! Dacă nu scoteam acel strigăt, nu ședeam azi aici, cu voi...

— Te-ai speriat, a? întrebă Zalman geamgiul.

— Rabinul a dispărut într-o clipită. Și bătrînii s-au trezit. Aizeș a aprins o luminare. Tata m-a dus afară și mi-a frecat templele cu zăpadă. Era și el palid ca un mort. Cînd mi-am recăpătat graiul, am întrebă: tată, ai văzut? El mi-a răspuns: taci! Nici vorbă să mă întorc în sinagogă. Tata m-a dus la han. Mai mult mă ducea în brațe decît mergeam. Tata a făcut „havdole”, mi-a umezit ochii cu vin și mi-a dat să miros mirodenii. Mi se pare că n-am mai spus rugăciunea de „maariv”. Am adormit îndată.

În noaptea aceea au murit doi dintre bătrîni. Pînă la Paști n-a mai rămas niciunul

din ei în viață. Tata n-a vrut niciodată să vorbească despre acel „salesides”. Abia cînd m-am însurat, în ziua cununiei, mi-a destăinuit că l-a văzut atunci pe rabin.

— Ce poveste! zise Zalman.

Meir Tumtum își mîngîia obrazii, acolo unde ar fi trebuit să-i crească barba.

— Ce vă mirați? S-a întîmplat și cu rabi Iehuda Hanasi. După ce a murit, venea în fiecare vineri seara să spună „kiduş”. Scrie în Ghemara.

— Totuși, în vremurile noastre...

— Ce-i în vremurile noastre? Dumnezeu a rămas același. El nu s-a schimbat. Dacă se petrec mai puține minuni, noi sîntem de vină și nu El.

— Ce s-a întîmplat cu sinagoga? întrebă Zalman.

— S-a prăbușit — răspunse Levi Itzhac. Rabinul o ținea pesemne cu puterea lui. După ce l-au chemat sus, zidurile sinagogii au început să cadă. Toată curtea s-a transformat într-o paragină.

— Pe ce se bazea lumea? zise Meir Tumtum. Pe un cuvînt al Domnului. Cînd își ia îndărăț cuvîntul, lumea se întoarce în haos...

Kabala...

Meir Tumtum s-a sculat în picioare și a început să umble încoace și încăoace. Era înalt, deși avea cocoșă. Și cu toate că nu-i creștea barbă, avea trăsături bărbătești: frunte înaltă, nas coroiat și ochi ageri, de erudit. Meir a pus mîna pe sobă și pesemne că s-a fript, fiindcă a început să sufle în palmă.

Meir Tumtum avea perioade cînd era potolit și avea perioade cînd era sucit. Cînd era lună plină, se purta ca un nebun. Vorbea de unul singur, ridea, își frecă palmele, gesticula. Cînd luna începea să scadă, se potolea și el. Acum se așeză la locul lui și zise:

— Nu-i mare lucru să vezi un mort. Mai-că-mea s-a prăpădit cînd aveam cinci ani, dar ori de cîte ori sînt în vreo premedie, îi aud glasul. Ea mă previne. Îmi zice: Meir! — și atunci știu că trebuie să mă păzesc. Nu există moarte. Cum poți să fii mort dacă totul nu e decît o parte a lui Dumnezeu? Sufletul nu moare și trupul nu trăiește. Dar există ceva de mijloc: nici în întregime materie și nici în întregime formă. Poate n-ar trebui s-o povestesc, dar pentru că veni vorba, puteți să știți adevărul. V-am mai spus: am pierdut-o pe mama pe cînd aveam cinci ani. Tata nu s-a mai însurat. Lucra în branșa forestieră și era mai mult pe drumuri decît acasă. Aveam și o servitoare. Șifre o chema și ea avea o soră. Cînd tata pleca de acasă, își petrecea aproape tot timpul la sora și la copiii ei. Nimeni nu se îngrijea de mine. Voiam — învățam, nu voiam — umblam pe drumuri. Aveam o încăpăre cu rafturi pline de cărți pînă la tavan. Nu-mi lipseau bani: îmi aduceam cărți de la Lublin și de la Varșovia. Cumpăram și de la negustorii ambulanti. La șaisprezece ani știam tot Talmudul. A început să mă atragă Kabala. Cunoșteam legea că pînă la treizeci de ani n-ai voie să te adînciești în învățăturile tainice, dar aveam o scuză: eram plin de carte în ce privește Talmudul. Am început, deci, să răsfoiesc Zoharul, Pardes, Etz-Haim și Mișnat Hassidim. De la Kabala teoretică e numai un pas pînă la Kabala practică. E adevărat că din Kabala practică dai ușor în vrăjitorie, dar serie undeva că înțeleptii Sanhedrinului au învățat și ei vrăjitoria. Îmi suridea gîndul că mă pot face nevăzut, să zbor într-o clipă dintr-un loc în altul, să scot vin din perete.

În tîrgul nostru veni un bătrîn originar din Bavel. Pribegea prin lume și făcea minuni. Cineva punea degetul într-o carte și el spunea ce scrie acolo. Zicea că literalele îi vin în fața ochilor. Lecuia și bolnavii. Și la noi în tîrg a lecuit un epileptic. A cerut să i se aducă un cocos, a spus niște cuvinte neînțelese și boala a trecut asupra cocoșului. Cine n-a văzut cum se zbătea cocoșul, ca apucat de friguri, nu cunoaște puterea cuvîntului tainic. Doar că există taine sfînte și taine necurate. Rabinii din Polonia au poruncit ca nimeni să nu-i dea voie vrăjitorului să-i calce pragul. Dar cînd ai în casă un copil care-ți cade mereu în stradă, și-i curg balele din gură, și-și lovește capul de pietre, nu mai ții seama de nimic. Bătrînul acela din Bavel îi lecua numai pe cei bogăți. Plata o cerea în bani de aur... Pentru ce îi trebuia atîta aur? Minca mai puțin decît o păsărică. Nevasta îl lăsase de mult. Oamenii de felul lui nu au copii. Avea o casă pe undeva, la Lublin, și diavolii își făceau acolo de cap în plină zi. Parcă-l vîd: înalt, uscățiu, cu un turban pe cap, îmbrăcat cu un căltan lung cu dungi roșii și sandale în picioare, fără ciorapi. Pielea i se cojea ca la un leproș și obrazii îi erau supti. Avea o barbă rară, colorată în fir și părea că suflă vîntul printre ele. Avea ochi

sașii, parcă juca în ei necuratul. Trăgea dintr-o pipă din spumă de mare și vorbea pe jumătate arameică, pe jumătate idiș.

Cum veni evreul acela din Bavel în tîrg, m-am dus să-l văd la han. I-am vorbit limpede: vreau să fiu elevul tău, i-am spus. Tinere — mi-a răspuns — de ce să te bagi sănătos într-un pat bolnav? Uită-te la mine, sînt pătît. Ușa de intrare e deschisă larg, dar cînd vrei să ieși, se îngustează. Ei nu-mi dau pace nici în somn. În timp ce-mi vorbeau, aud niște bătăi ciudate: nici de afară și nici dinlăuntru. Parcă s-a băgat o ciocănitore în scaunul pe care ședea, sau vreo făptură cu cioc de aramă, ca țîntarul lui Titus. Ce-i asta? — întreb — și evreul din Bavel îmi răspunde: lumea e plină de suflete pustii și fiecare are socotelile lui. Așa cum vorbesc cu tine, așa îl vîd pe Alexandru Macedon și oștirile lui. Mortii nu știu că sînt morți — zise — precum cei vii nu știu că trăiesc. Napoleon — zice — tot își mai zornăie săbiuța. Trei ore în șir am stat la el. N-am mai înlîinit un asemenea înțelept. El însuși a recunoscut că sufletul regelui Solomon zace într-insul. Și-a dat seama că nu scapă de mine cu una cu două, și zise: Meir, eu te-am prevenit, dar dacă te încăpătînezi, iată: îți dau o carte și tu fă-ți un dascăl, întocmai cum scrie în Talmud. A doua zi a plecat din oraș. Parcă l-au luat diavolii și l-au însurat cu Lilit.

Cartea pe care mi-a dat-o era plină de taine. Dacă aș vrea să vă povestesc tot ce scria acolo, ar trebui să stau cu voi un an întreg. Mai întîi de toate să postesc zece zile și șapte nopți. După aceea au început tot felul de conjurări și combinații de litere. Asta nu-i glumă. Aprinzi o luminare de cea-ră, spui o vorbă tainică și un suflet începe să iie ființă întocmai ca un făt în burtă mamei. Dar nu ajunge să spui. În Kabala, gîndul e la fel ca vorba. Cel mai neînsemnat gest poate să răstoarne lumea. Necuratul își caută peste tot un sprijin. Ce s-a întîmplat în Mișnat? Tot ce făcea Moșe Rabenu făceau și vrăjitorii. Ei, dar Moșe este Moșe, iar eu nu eram decît un puști de optzeci ani. În fiecare zi întîmpinam altă piedică. Miezul nopții: toată lumea doarme. Stau la mine în încăpăre, gata să spun rugăciunea și să mă culc. Dintr-o dată aud o zarvă, un suierat de vînt, un tâmbălu. Masa topăie, pereții tremură. Toată clădirea se clatină ca o corabie pe mare. Rostesc o vorbă ca să potolesc furtuna, dar mă vîd înconjurat de monștri, fiecare strîmbîndu-se în felul lui. Rideau, plîngeau, țîpau, se certau. Pusesem un punct greșit pe un deva. În loc să se nască un inger, un îndrumător pe căile dreptății, s-a născut un diavol, un necurat. Ici apărea un cap fără trup și colo un trup fără cap. Picioare intrau în pereți. Un drac cu barbă de tap ținea o predică. Parcă spunea cuvinte din Kabala, dar dintr-odată începu să vorbească în rime și să amestece tot felul de vorbe urite. Eu însumi am început să vorbesc într-o limbă străină și să scriu de-a-noaselea. Tata era plecat la Leipzig și servitoarea zăcea bolnavă, la soră-sa. În cartea ce mi-a dat-o bătrînul scria cum se poate scăpa din asemenea necaz, dar în Kabala practică e mai ușor să crezi ceva, decît să ștergi ceea ce ai făcut. Necuratul îmi făcea în ciudă. Eu voiam să dorm el mă trezea. Îmi răsucea cîrlionții. Mă gîdila și mă ispitea. Voia să mă îndemne și la treaba aceea, știți voi ce... Strămoșii mi-au venit în ajutor. Am sărit din pat și l-am pus pe fugă pe necuratul. M-am îmbrăcat în grabă, mi-am luat Tfilin și cartea de rugăciune și am șters-o din tîrg. Tata era un adept al rabinului din Parțev, așa că am căutat o trăsătură spre Parțev: nu la rabinul de acum, ci la bunicul său, rabi Catriel. Tot drumul a încercat necuratul să mă prindă în capcană, ba cu binele, ba cu răul, dar în afară de faptul că aveam la mine cartea de rugăciune purtam și multe talismane. Am intrat la ieșirea la rabi Catriel și am stat acolo douăzeci de ani.

Meir Tumtum amuțise. Zalman geamgiul clătina din cap.

— Și la Parțev nu s-a mai legat de tine? — La Parțev diavolii nu aveau nici o putere.

— Și ce vor ei?

— Cei mărunți se joacă, iar cei mari vor să preia puterea în cer.

— Și Dumnezeu îngăduie asta?

— Se duce lupta.

— Pentru ce le-a mai dat naștere?

— Ca omul să poată alege.

S-a făcut liniște și ceasul a bătut douăsprezece. Prin fereastra pe jumătate înghețată se vedea luna. Meir Tumtum se scurpina în barbă și zise:

— Evreul acela din Bavel mi-a spus ceva ce n-am să uit pînă la moarte.

Levi Itzhac își scoase ochelarii.

— Ce ți-a spus?

— Din clipa în care necuprinsul s-a restrîns, lăsînd un loc gol, a luat naștere nebunia. Necuratul e nebun. Chiar și îngelii sînt nițel scrîntiți. Lumea este o casă de nebuni.

— Și cum e piatra? — întrebă Zalman. Meir Tumtum izbucni într-un râs care suna la început ca o voce de bărbat și la urmă părea un tipat de femeie.

— Bună întrebare, pe viața mea! În afară de Dumnezeu și piatră, totul e nebunie...

Dispariții

Căzuse zăpadă multă și deasă, iar spre seară s-a lăsat ger. Din partea Vistulei sufla un vânt rece, dar soba de lut din sinagogă era încălzită. Sărăceni își prăjeau cartofi pe cărbuni. Băieții care învățau toată noaptea și-au pus încălțările zălog pe Ghemara, ca să tragă cu urechea la povești. Se vorbea despre oameni și lucruri ce dispar fără urmă; Zalman geamgiul ridică un deget galben ca tutunul, în semn că vrea să povestească ceva. Avea o barbă deasă ca vata murdară și sprincene ca niște perii, peste ochii mici și negri, ca de arici. Până să înceapă a vorbi, scoase un muget și un horcâit, ca un ceasornic de perete înainte să sune.

— Oamenii dispar, zise. Nu-i oricine profetul Eliahu ca să fie luat în cer cu un car de foc. Și ce s-a întâmplat cu Hanoh? Un țărân din Palkes, de lângă Radoși, își ara pământul cu boul. În urma lui mergea feciorul cu traista și semăna orz. Dintr-o

la Bloine, în casa socrului. Când am văzut că alergă toată lumea, am alergat și eu. A venit boierul Iablovski și toate autoritățile. Stăteau și se holbau ca trăzniți. Se ciupeau pe obraji ca să vadă dacă nu visează. Boierul începu să tipe: ori sint eu nebun, ori voi, ovreii, mă trageți pe sfoară. Într-un tirg mic cunoști fiecare casă, fiecare ulicioară, fiecare stîlp. Ce-i asta — tipă boierul — vrăjitorie? În plină zi? Pocnea din bici vrînd să-i bată pe toți. Apoi începu să-și plesnească tureta cizmelor. Avea boierul un cîine uriaș și lătra cîinele, de te apuca groaza. Dacă nu va sta cămara imediat acolo unde a stat — strigă boierul — vă omor pe toți în bătaie. I s-a aprins minia. Uitate că s-a terminat cu iobăgia. Zelig spunea: luminate boier, ce vină am eu? Pristavul stătea cu gura căscată. Avea niște mustăți lungi, pină la umeri.

La Bloine era un doctor, Halcinski. Vorbea idiș ca un evreu. Nu se ducea niciodată la biserică. Era prieten la cataramă cu elita evreiască, Falik farmacistul, Baruh conțopistul și Benție Kaminer. Ședea pină după miezul nopții la samovar își băteau joc de toată lumea și jucau cărți. Nevestele mergeau cu părul descoperit. Cum le zicea? — intelectual! Falik stătea la farmacie și cîntărea ierburile. Dintr-odată intră un flăcău și-i povestește ce s-a întâmplat. Falik își bate joc de el: dacă ți-ai ieșit din minți, du-te la balamuc. Dar iată că vin și alții, o grămadă de martori. Toți se jură pe viața lor, Falik răspunde: ce nerozii mai născociți? Poate a rămas rabinul gravid și a

cămară poate să se topească ca zăpada, poate există și Dumnezeu? Doctorul Halcinski s-a dus la rabin. Nu s-a dus la popă, fiindcă își bătuse joc de el și gurile le-lau pîrit. Doctorul și popa se dușmăneau. Halcinski a stat ore întregi la rabin. E pomenit undeva în Tora așa un caz? — întrebă. E vreo pedeapsă pentru vreun păcat? Rabinul nu știa ce să răspundă. La Dumnezeu — zise — totul e cu puțință.

Au trecut două săptămîni. Într-o dimineață, Zelig ieși din casă și văzu cămara. Începu să strige ca un apucat și să-și dea cu pumnii în cap. Toți ai casei au ieșit goi și desculți. Cămara se afla la locul ei, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. S-a dat de veste la Bloine și iar s-a pornit zarva. Alergau din toate părțile. Unii rideau, alții plîngeau. Boierul Iablovski veni călare. Oamenii au intrat în cămară, totul era ca înainte! Numai cartofii au început să incolțescă, cum se întâmplă de obicei în timpul verii. Ce-o mai fi și asta? — urla boierul Iablovski. Am să vă tai capetele la toți. Am să vă izgonesc la toți drații. Apoi începu să dea cu cizmele în cămară și să lovească din răputeri cu biciul Doctorul Halcinski era alb ca varul. Farmacistul Falik se scărpină după ceafă. Nevastă-sa bocea ca la mort. Ce bocești? — o întreba — nu-i Iom Kipur azi. Dar ea plîngea într-una: pentru mine e Iom-Kipur...

Ce să vă povestesc? Nevasta farmacistului a început să se pocăiască. Vineri seara aprindea luminări; își tunse părul și-și puse perucă; se ducea la rabin, ori de cîte ori

Jocul de șah la evrei

Șahul este unul din cele mai inteligente jocuri descoperite de om. El nu intră în rîndul jocurilor distractive, pentru că este un joc al minții. Șahul este considerat de către religia iudaică ca un exercițiu util al inteligenței. Creatorii legilor iudaice sînt de acord că șahul poate fi jucat în timpul liber, cu condiția să nu afecteze timpul dedicat învățării Torei și rugăciunii. Unii legiuitori sînt de acord că se poate juca șah și sim-bătă, bineînțeles nu pe bani. În acest din urmă caz, dacă se joacă pe bani, el este integrat la categoria negoțului, care este interzis în ziua de sim-bătă. Alții sînt de părere că în legătură cu șahul nu poate exista nici o opreliște, el făcînd parte din plăcerile zilei de Sabat. Pe de altă parte, există mulți comentatori care interzic șahul sim-bătă.

Multe probleme puse în legătură cu șahul sînt tratate în cărțile rabinului Gabriel Font-trimola ca și în cartea lui Iehuda Hahasid. Rabinul Abraham Simeon spune: „Adevărat, eu personal sînt împotriva jocului de șah sim-bătă, pentru că în Sulhan Aruh se interzice citirea în ziua de sim-bătă pînă și a cărților laice. Dar ce pot eu să fac dacă ațîța învățați mari sînt de acord că jocul de șah poate fi jucat în ziua de Sabat? Ei sînt doar mai înțelepți ca mine deci putem să ne încredem în cuvîntul lor”. Un alt învățat al Talmudului arată că se poate juca șah sim-bătă, deoarece este un joc al inteligenței și se deosebește cu totul de jocul de cărți.

Jocul de șah este probabil cel mai vechi joc. Încă nu s-a stabilit în care țară a apărut. Unii cred că chinezii l-au inventat și l-au numit „Tschang-ki” — jocul regilor, sau „Tschang-Tsching-Hang-Ki” — jocul strategiei. Alții cred că jocul este originar din India iar regele Indiei l-a trimis cadou împăratului Persiei. Sînt și păreri după care șahul a fost inventat de regele Solomon. El se distra jucînd șah cu miniștrii și cu prietenii săi.

Răsi aminteste de șah, notînd denumirea lui franceză. Tot el arată că acest joc este amintit în Talmud sub numele de „Nard-sir”. Și rabi Iehuda Halevy aminteste de acest joc, pe care-l numeste „Ișcaș”. Cunoscutul învățat și poet evreu Abraham ibn Ezra a dedicat cîteva versuri frumoase acestui joc.

SESIUNEA COMITETULUI IUDEO-CREȘTIN

La Luxemburg și-a ținut sesiunea Comitetul internațional de colaborare între evrei și creștini. Telul acestui Comitet este de a contribui la o mai bună cunoaștere reciprocă. Au participat delegați din Franța, Italia, R.F. a Germaniei, Austria Anglia, Olanda, Elveția.

La o adunare publică organizată cu prilejul sesiunii au luat cuvîntul: dr. E. Bulz, Șef-rabinul Luxemburgului; pastorul Johannes Paitz și Monseniorul dr. A.C. Ramse-laar din Utrecht, care a dezvoltat conferința „Solidaritatea dintre evrei și creștini”.

...ȘI CEEA CE E STRIMT SE VA ÎNDREPTA

Am mai scris la această rubrică despre „Aktion Sühnezeichen” o organizație religioasă din R.F. a Germaniei care și-a propus să ispășească prin muncă păcatele generației naziste. Membrii acestei organizații se străduiesc să repare fie și într-o cît de mică măsură distrugerile barbare hitleriste. Ei participă la reconstrucția de sinagogi, la amenajarea cimetirelor ce au fost devastate, la ridicarea de școli și cămine pentru orfani — victime ale naziștilor.

Pînă în prezent un număr de 3 100 de voluntari au participat la aceste lucrări de reparații.

dată, ce să vadă: boul s-a oprit și tata nu-i. A început să strige, să cheme — nimic, parcă a intrat în pămînt. Nici nu s-a mai auzit despre el.

— Poate a căzut în vreo groapă? întrebă Levi-Itzhak.

— Nu se vedea nici o groapă. Și de ce n-a căzut boul? El mergea înainte.

— Vasăzică l-au luat diavolii!

— Nu știu.

— Poate a fugit cu vreo țărăncă? zise Meir Tumtum.

— Prostii. Un țărân bătrîn la șazece de ani și mai bine. Țărânul nu fuge de pe pămîntul lui, de la bordeiul lui.

— Se cheamă că l-au răpit aia, zise Levi Itzhak hotărît.

— De ce tocmai pe el? întrebă Zalman geamgiul. Era un țărân cumsecade. Voicce Kutek — așa îi zicea. În fiecare an aducea la Radoși cărute cu verdeață pentru Sucot. Și taică-meu cumpăra la el. V-o spun pentru că veni vorba. Se întâmplă. Pe lângă Bloine locuia un evreu, Zelig Pachter. Avea o prăvălie și o cămară, unde ținea lemne, cîine, cartofi, sfoară. Era și o sanie acolo. Odată se scoală omul dimineața — și cămara nu-i. Nu-și credea ochilor. În noaptea aceea n-a fost nici vînt, nici furtună, nici puihoi. Era după Savvot. Zile și nopți liniștite. La început credea că și-a ieșit din minți. A chemat nevasta și copiii. Ei veni în fugă — unde-i cămara? Nu-i cămara. Dacă vîntul i-a clădire, rămîne temelia, pragul, scînduri, șipi. Dar aici era nețed — luncă, iarbă de parcă n-a fost niciodată nimic. Mai înțeleg că diavolii se agat de un om, au pretenții sau mai știu eu ce. Dar de ce se agat de o cămară? Și cum a crescut iarba peste noapte? Cînd s-a aflat la Bloine, a venit lumea ca la foc. Pînă și copiii din heder au venit în fugă. Toți îl cunoșteau pe Zelig Pachter. Sim-bătă, calfele de croitor și cizmar se duceau la plimbare și treceau pe lângă cămară. Cînd ploua, se adăposteau acolo pînă trecea ploaia. Zelig nu puneu lacăt la ușă, o încheida numai cu un cîrlig pe din afară. Ce puteau să fure de acolo? Am trăit pe atunci

născut un vițel? Cu toate acestea a închis farmacia și s-a dus la prăvălia lui Zelig Ceilalti „intelectuali” se și aflau acolo. Falik se adresează țărănilor și zice: domnii mei, o cămară n-are picioare și nu poate să meargă. Trebuie să fie o cauză. Hai să căutăm. Și au plecat care încotro să caute. Așa au umblat pînă la amiază, pierzînd timpul de pomană. O cămară grea, clădită din birne, a plesnit ca o beșică.

Cîtă vreme se poate mira lumea? Negustorii trebuie să-și vadă de treabă, mamele trebuie să-și alăpteze pruncii. Boierul s-a dus la circiumă și s-a îmbăt. El căuta mereu un prilej să se îmbete. Blestema și înjură evreii cît îl ținea gura. Totul e numai înșelătorie ovrească — zicea. Doctorul Halcinski, însă, nu voia să plece. Cerceta, măsura, căuta. S-a invîrțit pe lingă casa lui Zelig pînă s-a lăsat întinericul. La început gumea. După aceea s-a posomorît. Ii zise lui Falik: dacă se poate întîmpla una ca asta, ce fel de medic sint eu și ce fel de farmacist ești tu? Trebuie să fie vreo șotie — strigă farmacistul. Apoi s-a întins pe iarbă și a început să miroase pămîntul. A cerut un hîrleț, că vrea să sape. Zelig zise: și hîrlețul era în cămară. A dispărut și el.

A doua zi s-au înfățișat toți necredincioșii cu lopoți și au început să sape o groapă adîncă. Pămîntul era plin de rădăcini și bolovani. Cămara n-a intrat în pămînt.

Și acum ascultați mai departe. Norodul avea alte griji, se înțelege. Noi, care trăiam pe socoteala socrilor, mai vorbeam la sinagogă despre cele întîmplate. Dar unde a-jungi cu vorba? Cu toții am hotărît: diavolii. Scrie și în cele sfînte că o casă poate fi cuprinsă de rîie. Necurații sînt în stare de orice. Dar doctorul Halcinski, farmacistul Falik și ceilalți deștepti ai tirgului au scormonit mai departe. Doctor Halcinski avea o caleașcă și doi cai. Falik avea o brișcă. Ei au călătorit cale de a postă, în nădejdea să găsească undeva cămara dispărută. Întreabau țărăni, dar nimeni nu știa să deslege misterul. Prietenii nu mai jucau cărți la miezul nopții, ci discuteau. Dacă o

avea vreo îndoială. Falik însă a rămas încăpînat: de dragul unei cămări — zicea — care se joacă de-a v-a-ți ascunselea, n-am să mă fac habotnic. Se uita la cer și urla: dacă există un Dumnezeu, să mă pedepsească aici, pe loc. Să cadă un trîzniet și să mă doboare. Între bărbat și nevastă era mereu ceartă: ea pregătea pentru sim-bătă „ciulnt” și el îi cerea să-și prăjească un cotlet de porc.

Doctor Halcinski și-a pierdut capul. Cînd era chemat la un bolnav, nici nu se uita la el. Cînd prescria un leac, i se făcea mai rău bolnavului, în loc să i se facă mai bine. Pristavul a poruncit să se desfacă podeaua cămării, dar nu s-a găsit nici urmă de iarbă sau de groapă. Pămîntul era gol și numai viermii se tirau prin pulbere. Pesemne că totul nu era decît părere, dar cum a fost orbit un tirg întreg? Povestea s-a răspîndit în toată Polonia. Veneau oamenii din Loivici, Sker-nevit, Gombin ca să vadă minunea. Țărăni spunea că Zelig e vrăjitor și nevastă-sa vrăjitoare. Tocmai atunci m-am întors eu la Radoși, dar am auzit mai tîrziu că Falik a divorțat de nevastă. Ea a devenit o femeie evlavioasă și s-a măritat cu un fruntaș al comunității din Sohacev. Falik s-a mutat la Varsovia și s-a botezat. Într-o noapte a dispărut din oraș și doctorul Halcinski. Nu și-a luat rămas bun de la nimeni, lăsînd în casă toate instrumentele.

Am uitat să vă spun: cămara a fost mistuită de flăcări. Într-o noapte de Simhat-Tora, cînd Zelig dormea, o fată a lui a văzut că afară e lumină mare. Cămara ardea ca o torță. Zelig cu feciorii au încercat să stingă, dar cine poate stinge flăcările iadului? Într-o jumătate oră scrumul s-a ales din toată cămara. În noaptea aceea n-a fulgerat și în cămară nu era nimic ce s-ar fi putut aprinde de la sine.

— Vasăzică, în toate a fost mîna necuratăului? întrebă Levi-Itzhak.

— De ce s-o fi agățat de cămară...

stiri

TEZAUURUL LIMBII EBRAICE

La New York a apărut lucrarea lui Nahum Stutskow, „Tezaurul limbii ebraice”. Este o lucrare filologică de mare însemnătate pentru specialiști.

SINAGOGA RECONSTRUITĂ

Într-un cadru festiv a avut loc inaugurarea sinagogii din Osnabrück (R. F. a Germaniei). Ca și marea majoritate a sinagogilor din Germania, acest sfânt lăcaș a fost incendiat de naziști în noaptea de 10—11 noiembrie 1938. În prezent sinagoga a fost reconstruită și redată cultului.

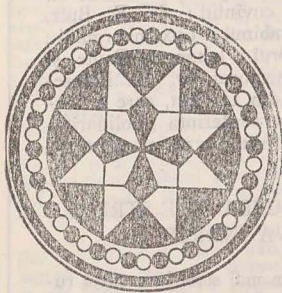
În același oraș a avut loc o procesiune la cimitirul mozaic, unde sînt îngropați martirii obștei.

APARIȚIE LITERARĂ

În editura „Sovetski Pisatel” din Moscova a apărut un volum de povestiri al scriitorului idiș Der Nister.

PREMII LITERAR-ARTISTICE

Biblioteca populară evreiască din Montreal a instituit un premiu „I. I. Sigal” ce va fi atribuit anual pentru o scriere literară cu tematică evreiască, precum și pentru o operă de artă pe aceeași temă.

MANUSCRISSE SALVATE

Capul bisericii daneze a predat institutului Yad Vașem din Ierusalim un număr de manuscrise salvate de la distrugere în anii ocupației naziste. Printre acestea se află și o scriere a fostului șef rabin al Danemarcei, dr. Max Freudiger.

EVREII DIN GUATEMALA

În Guatemala există o mică obște evreiască de 1100 de suflete. La Guatemala-City funcționează 3 sinagogi. Co-

munitatea este afiliată Congresului Mondial Evreiesc.

IUDAISTICA ÎN EVUL MEDIU

Cunoscutul istoric prof. Cecil Roth din Londra a ținut o conferință la Lisabona cu tema: „Știința iudaică în Portugalia, în perioada evului mediu”. Conferința s-a desfășurat sub auspiciile facultății de umanistică a universității din Lisabona.

MOȘE ÎN ARTA PLASTICĂ

La Buenos Aires s-a deschis o expoziție de artă plastică pe tema Moșe. Viața divinului conducător este înfățișată în momentele cele mai dramatice, așa cum apare din paginile Bibliei.

CHEMAREA MARTIRILOR DE LA BERGEN-BELSEN

S-au împlinit 25 de ani de la eliberarea lagărului nazist de la Bergen-Belsen. Cu prilejul unei conferințe de presă consacrată acestui eveniment, d. Joseph Rosensaft, președintele Federației mondiale a foștilor deținuți la Bergen-Belsen, a subliniat datorica ce incumbă generației actuale pentru ca orori ca cele consumate în trecutul apropiat să nu se mai repete niciodată.

CONFERINȚA COMUNITĂȚILOR DIN SUD-ESTUL ASIEI

La începutul lunii decembrie a.c. s-a ținut la Sidney, în Australia, conferința comunităților din țările sud-est asiatice. Au fost reprezentate următoarele comunități: Australia, Noua Zeelandă, Japonia, Filipine, Hong-Kong și Singapore.

Congresul Mondial Evreiesc a fost reprezentat de d-nii dr. Nahum Goldmann, președinte și dr. Gerhart Riegner secretar general.

EVREII ÎN U.R.S.S.

Agencia sovietică de știri „Novosti” a difuzat un documentar despre evreii din U.R.S.S. Agenția arată, între altele că la Moscova trăiesc 240 000 de evrei, la Lenin-grad — 170 000, Kiev — 154 000, Harkov — 84 000, Vinița — 42 000, Odesa — 120 000, Gomel — 43 000, Riga — 31 000, Tbilisi — 17 000 etc.

A MURIT IEHUDA BURLA

A încetat din viață Iehuda Burla, scriitor ebraic, autor a mai multor romane, printre care „Acord muzical” și „Soție fără dragoste”. Defunctul era descendentul unei vechi familii sefarde.

EVREII DIN YEMEN

Un număr de 500 evrei locuiesc în satele din jurul orașului Saana, capitala Yemenului.

Izvoare istorice certe semnalează prezența unei colectivități evreiești în această țară încă din anul 1000 înaintea erei noastre. Se pare că ei s-au stabilit aici după dărîmarea primului templu.

CONDAMNAREA UNUI CRIMINAL DE RĂZBOI

Un tribunal din Bresc, Uniunea Sovietică, a judecat recent cazul unui criminal de război care în anii ocupației naziste a participat la masacrarea populației evreiești. Actul de acuzare a arătat că la câteva zile după intrarea trupelor hitleriste, F.N. Koiko s-a înrolat voluntar în formațiile polițienest. El a luat parte la masacrarea evreilor din regiunea Bresc. Spre sfîrșitul războiului acuzatul a reușit să dispară, trăind cîțva timp ca refugiat în Italia. Revenit în U.R.S.S., a trăit cîțva timp sub un nume fals,

dar în cele din urmă a fost descoperit și arestat.

Deplina vinovăție a acuzatului fiind dovedită în cursul procesului, a fost condamnat la pedeapsa capitală.

O CARTE PE O TEMĂ DUREROASĂ

În Editura Robert Laffont Paris a apărut traducerea franceză a cărții lui Arthur Morse „În timp ce 6 milioane de evrei mureau”. După cum am mai scris, în această carte cunoscutul publicist american, sprijinindu-se pe un mare număr de documente de arhivă, scoate în evidență răspunderea morală a puterilor occidentale care în anii războiului nu au întreprins nimic spre a salva milioanele de evrei de sub dominația lui Hitler.

Autorul conchide arătînd că paralel cu tragedia fizică a poporului evreu, s-a consumat marea tragedie morală și spirituală a Europei occidentale, care a asistat — cu puține excepții — impasibilă la cumplitul genocid.

UN EPISOD EROIC

În editura MacMillan din New York a apărut cartea lui Robert Katz, „Simbata nea-

gră” în care este înfățișat un episod eroic din anii celui de al doilea război mondial. E vorba de evenimentele ce au avut loc la Roma în ziua de sîmbătă 16 octombrie 1943. În această zi ocupații naziste au încercat pentru prima dată să deporteze întreaga populație evreiască din Roma /cca 10 000 suflete/. Datorită atitudinii umane a populației din capitala Italiei și a sprijinului acordat de unii funcționari antifasciști, numeroși evrei au reușit să se sustragă de la deportare. Ei au trecut în rîndurile deportaților, lupînd cu arma în mînă pînă la ultima zi a războiului. Mulți dintre ei au fost distinși cu ordine și medalii.

EVREII DIN S.U.A.

După ultimele date statistice, colectivitatea evreiască din Statele Unite numără 5 869 000 suflete.

CONGRESUL RABINILOR DIN R.F. a GERMANIEI

În Berlinul occidental a avut loc de curînd congresul rabinelor din R.F. a Germaniei. Ca președinte al congresului a fost ales rabinul dr. Bloch.

ISTORIA ARTEI ÎN LIMBA EBRAICĂ

La Ierusalim a apărut „Istoria artei clasice” de prof. M. Avi-Yona. Autorul înfățișează evoluția artei, acordînd o mare atenție celei grecești. Aceasta este prima istorie a artelor apărută în limba ebraică.

O NOUĂ TRADUCERE A BIBLIEI

La Zagreb a apărut o ediție a Bibliei tradusă în limba croată.

OBȘTEA DIN MAJORCA

Pe insula Majorca, din Marea Mediterană, se află o mică obște evreiască de 300 de suflete. Parte din ei sînt descendenți ai maranilor din Spania.

De curînd, această obște a primit un dar prețios din partea comunității din Philadelphia — S.U.A. : un sul sfînt.

ÎN MEMORIA VICTIMELOR FASCISMULUI

Un monument în memoria victimelor fascismului și militarismului a fost ridicat în cartierul „Unter den Linden” din Berlinul răsăritean. Pe locul unde a fost înălțat acest monument a fost adusă țîrîna din lagărele de exterminare și de pe fronturile celui de-al doilea război mondial.

UNUL DINTRE CEI DREPTI

În anii ocupației naziste preotul Dante Salo din localitatea Carpi-Modena a salvat viața a cîtorva zeci de evrei. În semn de omagiu și recunoștință față de acest drept între drepti, institutul Yad Vașem i-a conferit o medalie comemorativă.

ANTICUL ORAȘ SAFED

Două morminte străvechi au fost descoperite de curînd în orașul Safed, atestînd ve-

chimea acestei așezări. Primul mormînt datează din secolul XIV înaintea erei noastre ; cel de-al doilea e și mai vechi, din secolul XIX i.e.n. Săpăturile au scos la lumină cîteva vase de bronz și unelte primitive.

O NOUĂ OPERĂ MUZICALĂ

„Sărbătorile”, așa se intitulează noua operă muzicală a compozitorului Ami Mayani. Ea are ca temă pelerinajul ce avea loc în timpul templului din Ierusalim și ilustrează datinile tradiționale de Pesah, Savuot și Sucot.

CONFERINȚA BNEI BRITH

La Londra s-a ținut recent conferința trienală a organizației „Bnei Brith”

UN PICTOR AL SINAGOGILOR

La galeriile Maubeuge din Paris s-a deschis expoziția pictorului Schwarz Abrys, specializat în zugrăvirea pe pînă a sinagogilor. Expoziția cuprinde 30 de pînze și desene, înfățișînd lăcașe de cult din diferite părți ale lumii : templul Emmanuel din New York și marea sinagogă de la Victoire din Paris, sinagoga din Lutzk și ruinele anticilor sinagogi din Kfar Nahum.

Așa cum remarcă revista „Tribune juive”, zugrăvind temple ilustre sau sinagogi dintre cele mai modeste, pictorul a urmărit să exprime o idee esențială — aceea a permanenței iudaismului.

ANIVERSARE

Avigdor Hameiri, decanul de vîrstă al poezilor ebraici, a împlinit 85 de ani.

stiri

האר"י ור' יוסף קארו

(המשך מעמוד 12)

יהודי גולה. על-ידי מותו חוקרנו זו באילו אישור את האפשרות המחיית כל יהודי להוסיף ולחיות חי יהודי שלם וגמול גם בארצות הנ- כר. וזו הצגתו לפני כל יהודי דים ההם דרישות קשות, מייגעות ומפרכות, המסוככות אז כל חייו של איש משה- ראל בתור של עבאן, אבל הוא יצר את הבסיס ואת הנושכנה לחיים היהודיים גם נים ושלמים, אף בזיותם מ- פורים ומפורים ונגנים לחסדי זרים בארצות הגוים. מה שאין כן ר' יצחק לור- יא.

חוגו של האר"י ראה את כל עצם וישיבתו של היהודים בגלות העמים כאזה מציאות השואה הנדולה, שבאה על השנייה עצמה ועל כל סדר העולם — שואה הפעולה תי- קון, ותקון מהיר. כל הופע- תו של ספר הזהר והתל- מות של תורת הקבלה להלכה למעשה אינה אלא מורה לסייע לזיוע חי' קרב את יקונו העולם ואת נאולת ישראל המלאה והשלימה. ונס המצוות המעשיות המסוככות בשולחן-ערוך, על כל פניהן וסימניהן, אינן אלא כלים לקיום המשימה המרכזית האחת, הוואת, את רס יודעת להאיר אותם באור הכוונות המזלאלות הללו המכוונות את המצוות כולן למטרה המרכזית האחת — משרת התקון וה- נאולה. כיצד המעשים המ-

ביום פתלים לכוונה המאירה והמבונת, והיא העיקר, וכל כולה של משימת כל הכוונות היא הנאולה, המחירה והשלמה. היה האויב שהדרק את מנוחתו של ר' יוסף קארו ואשר נגדו הסתער למלחמה- מנו — השער האורב ליהו- דים בגלותו, והיה האויב שהדרק את מנוחתו של ר' יצחק לוריא ואשר נגדו אסר הוא את מלחמתו הקורש- הגלות עצמה. משרתמה צפת המהורשת את תרומתה ההי- מורית לקיום המשימה הר- שונה של חסד האומה על ידי מפעלו של ר' יוסף קארו בביתו, נתמכרה כולה למילוי המשימה השניה של נאולת האומה על-ידי מפעלם של ר' יצחק לוריא ותלמידיו, בחלק פתוחיו. ושנים היו המאורעות המכ- ריעים בתולדות צמחיה קדו- לה בקרב האומה, אשר חלו בתקופת חיים ההם המכרז- לה בין מפעלו של ר' יוסף קארו לבין הופעת אורו של האר"י ולשניהם תוצאות לשנייה ה- היסוריו הוה: פורסם בפרסם הופץ בקרב המעיינים הרבים ספר, "הזהר": והחלה הגשמת החכמה המדינית וההתייש- בותית של דון יוסף הנויא במסורה, האור אשר הריק האר"י בזכרונם המפותלים של "בית יוסף" נשאב סמור לציונות, "הזהר", הוה, והמ- פעל הישועי הממשי ורב-ה- סכיים של דון יוסף נשיא

ותפלין" ולעבור אתה מארץ לארץ ומעיר לעיר, ואינה נוקמה אלא לעשרה יהודים לכל היותר — כדי למלא את כל חוקיה ומצוותיה והקבצות לעולמית-רע יהודי שלם עם אלוהיו ומאחד עם כל אחיו. ר' יוסף קארו התאזר עוז וה- קים את החומה הזאת, היא חוקת החיים של השולחן- הערוך שלו — חומה שאינה עוסקת בעיני שמים ובהל- כות דעות, כי אם בעיני המעשה של יום-יום: ענייני עסק ומסחר, ומשפחה, ומסל- ומשנה, וחול ויום, וחסם פשוטים בין אדם לחברו ובין אדם לקניו ובין איש לאשתו, יום-יום ושלשה-שעה. חומה לא ברורה, חלילה, מן הלכ, לשם גותות לאומית וצורך השעה, כי אם מושרשת מאר, המנעת ער קרמזי-הקדמ- נים של שוני והכלכות ביש- ראל והבדוקה והמבוררת לכל סעיפה ומסמיה.

לא היה ר' יוסף קארו מ"מ- חיובי גולה" כמבוס שגנבשו ברונת. להפיר, ר' יוסף קארו האמין באמונה שלמה בבית הנאול והעמיר את האמונה הזאת באבן-פינה לכל חוקתו. ר' יוסף קארו נרץ לאשיפתו המשיחית של רבי שלמה מולכו בכל חום לבו, ולא אהב אדם בחייו כאשר אהב והעריך את המשיח-המעונה הזה, החווה הטראני של כי- סופי נאולת ישראל. ואף הוא גם זכה ונתן לעמו את חוקת החיים שלו כמנתת הארץ, מורשה ממרומי הררי צפת; אולם הוא נתן אותה ליהודי הגולה. גם כהישארם

היה הפתול הריאלי, שבו נאחזה שהלכת הכיסופים הצ- פתית. אחר-אחר ומעבריו נהרו המסובלים הבורים אל עבר הכיסופים המשיחיים אשר בחלק "הזהר". אולם חומים גלויים וסמיונים היו נמתחים ביניהם לבין המפגנות הן שהביאו את פלטי השואה ושאיתן ההתיישובות שנענו לקריאתו של הנושא העברי, שעורר לבנות את סבירה בה עצמאות המוקפת לפי תבניתו כמרינה עברית בעיר-ראפון. מופלאת ומאפלת ומרוממת מאד היא ההיבורות הנפשיה של האר"י בעל-המסותורין עם כבדת המולדת המשיחית שנת- בל בל פניו. כל הארץ הייתה לו מלאה ורוויה דמויות ועס- בות מאורעות ואישים יקרים של יום אמתול לא עבר, אשר שפתיהם דוככו לו מכל אל ובקעה. נפשו לא בשעה מל- שוב על פני נאייתו והרים, וותיה לו חרד-ישראל כספר פתוח קדוש ורב-משמעות, כנפיש יקרה, חיה וממלאת. וזו נאולתו הוא "זהר הגלו- יום" לר' חיים יוסף, אולם נפעם ונעיש את עומד בפני הפרס, שבו מרוב ערעור הקי- ברים הקרושים שנילה האר"י במיליוני. ודאי יש כאן הר- כפי ישיבתו המסורה, שישמר כפי ישיבתו ערכים וזקנים י ה ו ד י ם ; אולם את מרבית, "הגליונים" ישמע ה- "אר"י מלכו והאובה והנעש והמאוזן למרחקים כאשר יא- וזו כל ריש לאשר נועד לו. ומעל לחסור פעם את רשימת כל התנאים והאמו- ראים, שאת קברותיהם נילה

ועצמי צפת העמידו עצמם על המציפה הרס ההוא. וצפן וגם ציפו?

כישאלו את האר"י, לפי המסופר, מדוע חסר בצפת, השיב: "צפת", בניסצירה "תקע", ואכן כל פרישת-מע- שיחם וכוונותיהם של כל ה- צופים והמציפים בצפת לא היתה אלא פרישת מוחשי לצי הצופים של הארץ: "תקע בשופר גדול לחירותנו".

וקול השופר היה חזק ונהיב בוקע חלור כל מושגי הת והמסור שתקדשו בישראל. ובעל התקיעה המסורתית היה האר"י.

תחת הססה "צופי צפת"

ר' רוצחים וענען צווישן אנד"י

(המשך פון זייט 11)

זאל זיך באקענען מיט דעם וואס ס'איז געשען. צענען פאראן מערערע קאטע- גארעס וואס ווילן פארגעסן. א טייל וואס האבן צופיל געליטן און א טייל וואס האבן געמאכט אנדערע לידן. יעדער האט זיך זיין טעם דערצו. די ערשטע פארשטייט מען. זיי ווילן שוין נישט טראכטן צו די קאטעמאדן וואס זיי האבן איבערגעלעבט. די צווייטע טאר מען נישט לאזן זיי זאלן פארן פארגעסן. און די וועלט זאל פון זיי נישט וויסן, זיי זאלן צוריק אריין אין דער געזעלשאפט ווי לייטשע גלייך ווי ס'איז גאר- נישט געווען, אן אנדער קאטעמאדע איז פון די וואס נישט זיי האבן געליטן, נישט זיי האבן אנדערע געמאכט לידן. דערן מיר נישט גאר פון די וואס זענען געווען נאך סער דעם תחום היטלעריזם. נאך מאקע פון די וואס האבן געלעבט אין אירעלענד צייט, נאך זיי האבן נישט געוויסט און בפרט זיך נישט אינטערעסירט

און ס'איז פאראן נאך א קא- טעמאדע, די איינציקערע אונטער קאטעמאדע. דאס איז דער יוני- גער דור, די "ש א י נ ו יודע לטאליס" מיט דער יידישער, וואס דער נישט-יידישער, סיי די וואס וויערע עלטערן און קרובים האבן איבערגעלעבט זענען געשט- אינ- מיטן דעם זעם. און ס'איז דא צי אין דער אנדערער, סיי די וואס וויערע עלטערע זענען געווען ווייט פון די ערטער ווו די וועלט- קאטעמאדע איז פארגעקומען. זיי ווייטן גארנישט אדער וויער- ווייניג פון דעם געשעעניש. די עניקע עלטערע וואס האבן א שולד, א גרעסערע צי א קלע- נער, ווילן דאס אויסבאהאלטן פאר וויערע קינדער כדי זיי זאלן נישט פארן אז זיי זענען אראפ- געפאלן און אזא נידריקער חיה- שער מדרגה.

די אנדערע טראכטן: צו וואס זאל מען נאך יידידן דערפון ס'איז נישט קיין "אנגענעם". זאך צו וואס דארפן מיר פארשטן די יוגנט מיט אועלכע גרויזאמ- קייט. און ס'קאן זיין אז זיי שמען זיך גאר צו רעדן אועלכע מעשים וואס דערנידעריקן אויף אויפיל דעם מענטש — די קרוין פון דעם באשא, ווי דער האט זיך ועלכטס באטיטלט און האט די קרוין אויף מייאוס פארשמוצט- מעשים וואס שטעלן אים פאר ער- גער פון דער ערגסטער חיה. מיר האבן געהערט אין געשפרעך מיט מענטשן פונעם יוגנט דור — די וואס ווייטן יא וואס ס'איז געשען — דעם פארוורף פאר אונדז דעם עלטערן דור. ווי א- זוי איז דאס געמאלט גע- ווען אז אין איין גענעראציע זאל פאקומען אועלכעס וואס ס'איז נאך נישט געשען זינט די וועלט שטייט.

פרעס סאטער האט דערען אין קעסטל א יונג פון די עבריים וואס איז פאראומירטלעך געווען דערמאנען צו ווערן (א' שמה)

ברכי נפשי

"שיר למעלות: אשא עניי אל ההרים, סאיין יבוא עור?" (תהלים)

ישראל אס זקוקים לישועה שלא כדרך הטבע, אף אם לרגע אין להם שום זכות, תעמוד להם זכות המצוות ומעשים טובים שנתחייב לקיים אחרי בוא ה' שועל. וכמו שבכאן רש"י זל עה"ס, וכי אצויה את בני ישראל ממצרים, שאחרי צאתם יעבדו את אלהים על ההר הזה. וזו אחרי המבול נראה "ראש" ההרים, הוזהר שנתחייב לקיים תורה בסניי ותיקנים לחיובם של מושעם פיל ישראל שיעמוד בלח ההרים [וגם בזכות העקידה שבהר המ- ריה, ש.פ.].

וזה השורר המפורס: "אשא עניי אל ההרים", שמארים עניי זה שני שבכונו נגאלו משיעבוד, בטוחניי "מאנין", גם אס כרגע איז לי זכריות. אפעל- פיל "בוא עורי", זכחות המצוות שלעתידי.

(הרב משה-דוד פרידמן — גרוסווארדין, בספרו "פרי חמד")

פראנץ קאפקא

קאפקא צייט, אין יאר 1926 איז אין בערלין פארגעפאלעט געווארן. "דער פראנצויזישער" נאך זענען פארגעפאלעט גע- גאלן פיל אנדערע פון זיינע ווערק און אייניקלן איז ער מפורסם געווארן איבער דער דער גאנצער וועלט, אלאס אייננארטיקער יידישער מין ראשון. א מ'פון שרייבערס ווערע פילט זיך דער פויגל- יאריקער יאד פון אלטן יי- דישן מאטריאל גלייכש פילק, פון דעם יהודי געזיג מיטן שטייגער וואס ער זען אין צוואה און אין צוויי יאר צוואה האנט און גרויסן פעל צוואה

אויך זיך איבערגעפון מיט זיין פאלק. פראנץ קאפקא האט פארן מוים געבען איי- נעם פון זיינע איבערגעבענע פריינט — מאקס בראך (א באוויסער משיחיש-יידישער שרייבער) אז ער זאל פאר- נישטן אלע זיינע נים פארע- פונטיקע מאנאסקריפטן (כתב- ידן), אָבער מאקס בראך, פארשטענדיק די גרויסע ווערט פון די מאנאסקריפטן אין גוט קענענדיק פראנץ קאפקא האט, נים קווענדיק אויפן פארלאנג פון שרייבער, וואס איז שוין געווען נומ- מות, נים דערפאלט נאך צוואה און אין צוויי יאר צוואה

צווישן ביידע וועלט-
מלחמות, האט
אין בוקארעסט עקזיס-
טירט א פארלאג מיטן
נאמען „שלום-עליכם“,
וואס האט ארויסגעגעבן
יידישע ביכער. אין דעם
פארלאג זענען ארויס-
געגעבן געווארן „דער-
לינגען“, די ערשטע שא-
פונגע פון דיכטער פון דער
פראנצויזישער וואס זענען
געווארן שט-דערס אין
דער יידישער ליטערא-
טור. אליינס מאגנעט
זעהן ערשטער בוך
שטערן אויפן דאך
(לידן פון ערשטער יעקב
גראפערס ע"ה אדערשט
בוך לידער „אין שאטן
סוף א שטיין“, ד.ר. שלמה
ביקלס ע"ה עסינען „אין
זיך און ארום זיך“.)
און מיר וועלן צוגעבן
אז א הויך די אויב-
דערמאנטע זענען נאך
אין דעם פארלאג „שלום
עליכם“ ארויסגעגעבן
געווארן משה אלטמאנער
„הוינער קאנעטע“ און
„דרש פנחס“, ל. בער-
טויס „סטילע ווינקלען“,
די צווייטע אויסגאבע פון
אליעזר נעמיסנאר מ-
ליב און פיל אנדערע.
ביכער אין יידיש זענען
דערשינען אין פארלאג
„שלום-עליכם“, בוקא-
רעסט.

אונזער דערזעלבער
פירמע, איז אויך געווען
א בוכהאנדלונג וואס האט
זיך באשעפטיקט אויפ-
ליסלעך מיט יידישער
ליטעראטור.
וואלט מען געקאנט
מיינען אז דער פארלאג
און די בוכהאנדלונג
זענען געווען אן אונ-
טערנעמונג מיט א דר-
קערי, א געשעפט מיט
שטענדיגער, מיט אג-
געשעפטלעכע, כמנהג עולם,
צו ס'איז געווען דער
אויפט פון עפעס א
מעצנאט, וואס האט, סיי
פון א קאפירן, סיי פון
אן אויפריכטיקער ליבע
צום יידישן ווארט דאס
געזאגט „ס'הייבט זיך
נישט אן.“
דאס גאנצע „געשעפט“
איז באשאפען פון א
צימער אויפן ערשטן
שטאק אין א געביידע
אין פאסאזש בלאגודניי
(ס'זענען געווען קיין ע-
גאזשן נישט געווען,
אנדערש וואס דאס
סמטא געווען אויפן
לעצטן) און דער „פער-
סאנאל“ איז באשאפען
פון איין מענטש, וועל-
כער איז געווען איי-
האבער, דירעקטאר.
קויפער און פארקער,
פארלענער און קארקער-
טאר, בכלל, הכל, ככול,
סעל עולם הבא.

יידיש איז געווען
צווישן ביידע וועלט-
מלחמות, ווען מ'רעדט
פון די גרויסע יידישע
דיכטער און שרייבער
וואס שטאמען פון הי,
און זייערע ערשטע
ווערק זענען דא דער-
שינען, זאל דא אויך
דערמאנטען לשהב אין
דעם באשיידענעם, אבער
דאך וויכטיק, ביטראג
פון דעם וואס האט דער
קאנט געמאכט אויף דער
וועלט פון דאזיקע ווערק
און זייערע מחברים. יי,
די מחברים גייען אריין
אין דער געשיכטע פון
דער יידישער ליטערא-
טור, דורך ברייט-גע-
שטעט טויערן, איז דא
אז דער וואס האט זיי
באקאנט געמאכט פון א
אויך געניסן פון א ב-
סעל עולם הבא.

דאס איז געווען נטע
רויטמאן ע"ה.
אין די צוואנציקער
יאָרן קומט אראפ פון
דער פרויזשין קיין ב-
קארעט א יינגעלמאן
פון די שאפונגען אין
צוואנציק.
ער טאקע פון דער פרא-
ניץ, פון א קליין שטע-
לע, אבער א שטע-
לע וואס האט געשענקט
דער יידישער ליטערא-
טור גרויסע שעפער און
צווישן זיי דעם גרויס-
ווערן אונדער יידישע
גדולים—און אפשייט
בלויז צווישן יידישע—
אליעזר שטיינבערג
(רויטמאן פלעגט תמיד
דערציילן מיט שטאלץ
אז ער איז געווען שטיי-
בארגס תלמיד, און נאך-
זאגן זיינע קלוגע רייד-
ער איז געווען א פייער-
בעל-פה דערציילער.)
א פראווינציעלער יוג-
געראמן אין בוקארעסט,
אן פינאנציעלע מיטלען,
געקומען פון א מקום

שטיינבערג, יעקב-שער-
בערג, משה אלטמאן,
האט ער, נטע רויטמאן,
זיך א נעם געשאפן
דער ארבעט, און זיך
געשטעלט אין דינסט
פון דער יידישער ליטע-
ראטור. זיין איז געשאפן
געווארן דער פארלאג
„שלום-עליכם“. די ער-
שטע צייט איינגעגעבן
זיין בן-עיר, מאיר
שטערנבערג, און דער-
נאך אלייז. אמת, אז אס
איז געווען זיין פרנסה
אבער קיין גרויסע גליקן
וואס ער דערפון נישט
געמאכט. פונעם „פארלאג“
דינסט פונעם „פארלאג“
און פון דער „בוכהאנד-
לוג“ און פון זיין פרויס
געהאלט (זי האט זיך
בעט אין אן אפסטעק)

האבן זיי געפירט א בא-
שיידן לעבן, כאטש קיין
אנדערע פארלאגן וואס
זאלן ארויסגעבן יידישע
ליטעראטור (אין יידיש)
זענען נישט געווען
(ס'פלעג זיך אמאל א
מחבר צומישען און א-
רויסגעבן א בוך אויף
אייגענע קאסטן און מיט
דער הילף פון פארערער)
האט נטע רויטמאן, קיין
שטיקער גאלד פון דעם
וואס האט געלענט שבת
פאר מנחה, מיטן עולם
אין שול פרק צי אלשליד,
וויאזוי קאן ער אויך
זוכה זיין צו האבן א
ביסל פילם הבא, אז
זאגט און ער נישט
היה, שמש חלמדי-ה-
כמים באדין די חלמדי
כמים, ברענג א קאלטן
הוינק וואסער ווען זי
זיצן און לערנען, אין
די הייסע וואסער-טעג,
וכדומה.
נ, אז פרץ געט
אז פאר אזא „דניסט“
קומט א שטול אין ג-
מחבר צומישען און א-
רויסגעבן א בוך אויף
אייגענע קאסטן און מיט
דער הילף פון פארערער)
האט נטע רויטמאן, קיין
שטיקער גאלד פון דעם
וואס האט געלענט שבת
פאר מנחה, מיטן עולם
אין שול פרק צי אלשליד,
וויאזוי קאן ער אויך
זוכה זיין צו האבן א
ביסל פילם הבא, אז
זאגט און ער נישט
היה, שמש חלמדי-ה-
כמים באדין די חלמדי
כמים, ברענג א קאלטן
הוינק וואסער ווען זי
זיצן און לערנען, אין
די הייסע וואסער-טעג,
וכדומה.
נ, אז פרץ געט
אז פאר אזא „דניסט“
קומט א שטול אין ג-

פארלאג „שלום-עליכם“, בוקארעסט

— בייטראג צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור אין רומעניע —

עין, קומט דאך נטע
רויטמאנען, וואס האט
„משמש“ געווען נישט
בלויז א גרויסן טייל פון
די יידישע ליטעראטור
פון רומעניע, נאר טאקע
די ליטעראטור גופא, זי
מוז געווען זי אלאמפער-
סווערואן דערייזשער
וועלט, קומט אסאך אורדי-
א שטיקל עולם-הבא אין
דער געשיכטע פון דער
וועלט, קומט אסאך אורדי-
כאטש ער וועלטסט האט
נישט געשאפן קיין ג-
טעראטור (כעסער גלי-
זאגט ער האט נישט
פובליצירט ווייל לויט ווי
מיר ווייסן האט ער יא
אנגעזעהן איינזעקע איי-
גענע שאפונגען און גע-
מאכט איבערצוגעבן.
און דערפאר מיינען
מיר אז ער איז ראוי
פארצייכנט צו ווערן, דא
אין אונזער צייטשריפט,
ווי עס ווערן פארצייכנט
געשעענישן פונעם אמא-
ליקן און היינטיקן יידי-
שן לעבן פון רומעניע.
נטע רויטמאן איז מיט
כמעט יאר צוריק
געשטארבן אין ישראל,
ווי ער האט געארבעט
אלס לערער.
ז. זיידמאן

צום אַנדענק פון גרויסן טשעכיש-יידישן שרייבער פראנץ קאפאק

עס איז געווארן 45 יאָר
פון טויט און 80 יאָר פון
געבוירן פון וועלט באוויסן.
איינצונאמען גרויסן טשעכיש-
יידישן שרייבער, וועלכער נים
סקענדינאוו אויף זיין קורצן
לעבן האט געמאכט א גרויסן
רוימ אין דער וועלט ליטע-
ראטור—פראנץ קאפאק.
קאפאק איז געבוירן געווארן
פון פרא: (ווען ריכטיקער יאָר
פון זיין געבוירן עקזיסטירן
איינזעקע חלוקה דעות) אין א
יידישער מנהלים משה, וועלכע
האט געפירט זייערע
מסחרים אין פראנצער געבא-
פון זייערע צייט.
דאס לעבן פון יונגן קאפאק
איז געווען נאנטן פראנציש אין
פיל הויזניכער.
ע' שטודירט אין עריקים
באקומענדיק דעם פילם-דאק-
טאָריר, ניר זיין נשמה
שטרעבט צו ליטעראטור. די
כאריזמאטישע אָפּער שטערן
אויס דערו און ער מוז אויך

ער ווייסט מיט אין וואס ער
איז שולדיק. ער זוכט גערעכ-
טיקט אָפּער ענפּיגט זי נים
ער ווערט פעסימיסטיש: נישט
שטימט, ווייל ער זעט נישט
מאין יבוא עזרי, פון וואס
וועט אים קומען די הילה.
די הילפסלאזיקייט פון העלד
פון ראטאן, זיינע מאדעלישע
סיטואציעס רופן זיך איבער
ווען ער שפאצירט ווערן
לעבט פון יידישן פאלק, וועל-
כער זוכט און געפונען נישט
גערעכטיקייט און פארשע-
דענישפאר זיך. רער סיוועשע
פון זיין ווערק, דער „פראנצ-
אין און פראנצויזישע אויס-
נוצט געווארן פאר א קינא-
פילם (הויב: דאס שפילט א
דעם גילם דאס שפילט א
קינא ארטיסט אָרסאן אועלם
די ראל פון אירואקאס)
וואס האט געהאט א גרויסן
דערפאל.

די אזכרה פון די קדושים פון יאנואר 1941

דעם 31סטן דעצעמבער 1969 נאָכמיטאג, איז אין דער ב-
קארעשטער כאָר-שול פאַרגעקומען די אזכרה פון די מאר-
טירער וואָס זענען אומגעקומען על קידוש השם, בעת רעס
לעניאָנאָר-בונג פון יאנואר 1941, כנ—כה מכת תש"א.
דער אויבערדעווער. גוטמאן איז באלייטשט און דעם כאָר,
אָנגעפירט פון מייסדען. האָט מתאָלע זענען בע-
הזכרת נשמות.
דער רב הכולל דר. דוד חשה ווין, היינט מספיד געווען
די קדושים.
די מנהיגים פון דער פּענעראציע און פון דער בוקארעש-
טער יידישער קהילה, כלי-מורש, קרובים פון די נפארים און
אנדערע, זענען דאן געקומען אויפן בית-עולם דושרודו אולוי
צו זייערע קברים.
זאָל דער זכרון פון די קדושים פון אונדזער קהילה, זיין
געבנעשט אויף אייביק!

נאָך אין 1934 יאָר איז
אויפן ערשטן שרייבער צווא-
מענער פון ראפסאנארג, וואָס
איז פאַרגעשטען אונ-
טער פאַרזיין פון באוואוסטן
שרייבער מאקסימ גורקי, און
אויף וועלן עס זענען געווען
פיל אויסגעווישע פראנצ-
טויט שרייבער, אינגעשלאסן
אויך דער באוואוסטער ליאָן
פייטוואוואנער, און אויך פון
ס'ווייטש יידישע שרייבער
פון יענער צייט, ווי יוד-בער-
נעלסאן ע"ה און פיל אנדערע,
אין קאפאק דערמאנט געווארן
אלס אן איינצאנציקער שר-
בער מיט א ניער שיטת אין
ליטעראטור. פראנצ קאפאק
האט צוגלייך מיט פיל אנדערע
גער אין שטעט פון זיין
שלאגט געזאגט אויף נים
ווייז קענענער און מיט דעם

פרץ זעלמאנאָוסקי
סווערדלאָוסקי
(השטאט אויף ווייט 9)

ארכעאָלאָגישע אויסגראַבונגען

אין די אויסגראַבונגען פון
דעם אלטן שטאָט - טייל פון
ירושלים, זענען געפונען גע-
וואָרן ערשטן וואָס שטאמען
פון דער צייט פון צווייטן
בית המקדש.
די איינפירטע עקספער-
דיציע, אָנגעפירט פון דר.
כיימיס מאָנאר, האָט זיך גא-
נעווען ארום כותל המערבי
— פון מערב-זאנט פון הר
הבית — ראָדע, ווי דאָס בית
המקדש איז געשטאנען. ביז
די רוימער האָבן עס חרוב
געמאכט מיט זייערע געווענ-
ליכע צוריק. דער בייז פון
בית המקדש איז אויפגעבויט
געוואָרן דורך דעם מלך הור-
דוס אויף דעם אָרט פון דעם
פריערדיקן מער-כאטיינער
בנין, וואָס איז אויפגעשטעלט
געוואָרן אין דער תקופה פון
שבת ציון נאָך דער גלות-בבל.
צווישן די זעלענע מערק-
ווייזיקייטן איז אויסגראַב-
בונגען, זענען געפונען געוואָרן
אלערליי כליים און געפעסן, וואָס
האָט געמאכט באַזונג אין בית
המקדש. אויף איינער פון די
כלים איז אויסגעקערט אַרוב
העברעישע דאָס וואָרט „קרבן“
דאָס קען אויסגעטייט זענען
אויף צוויי אָפּנים: אָדער
איינער פון די ירושלימער;
איינזענער האָט די כלי גע-
געבן ווי א קרבן-געשאנק צו
די כהנים, אָדער מען האָט
די כלי גענוצט ביים מקדש
זיין קרבנות אויפן מזבח.
עס זענען געפונען געוואָרן
קאסעטעס, געמאכט פון יוד-
שלימער קאלישטיינער, מיט
געמאלענע פליגער. אין די
קאסעטעס פלעגט מען בא-
האלטן די בינער פון נפשות,
נאָדעס וואָס די אנדערע
טיילן פון קערפער זענען
זיך צעפאלן אין די קברים.
אויף איינעם און א קאסעטן
ש'ס צוויי מאָל געגעשריבן:
שמעון בונה היבילה (שמעון
דער ביינער פונעם היבילה).
דאָס א, קערמיק דער נאָ-
מען פון איינעם פון די בוי-
מיסערס פונעם הויב פון
בית-המקדש.

די כלי, וואָס אויף איר
איז אויסגעקערט דאָס וואָרט
קרבן, איז געפונען געוואָרן
ווען מען האָט דערגרייכט די
אויספאלסטערונג, וואָס איז
געמאכט געוואָרן אין דער
צייט פון קעניג הורדוס, ביי
דער-רום-וואָס פון ירושלים,
דאָס ווען עס האָט זיך א-
רויסגעוואָרן דער דאָסעלער
טויער, וואָס האָט אריינגע-
פירט צום בית המקדש.
דער קאסעטען מיט די בוי-
נער פון דעם ביימיסטיקער
שמעון איז געפונען געוואָרן
ביים צפון-מזרח-עק פון אלט
ירושלים. דר. אברהם ביראן,
וועלכער האָט די אויפגאבן
אויפגעשטעלט אסאך-אסאך
אין ירושלים, האלט, אז דער
פאקט, וואָס שמעון רעד בוי-
מיסטיק פונעם היביל איז
באָדאָן געוואָרן אין אזא
קאלישטיין-קאסעטען, איז א
באווויז. אז נער איז געווען א
רייכער מאן, א גלייך אין זיין
צייט. עס זענען אויך אנד-
דעקס געוואָרן פיר קברות-
הייליג, וואָס זענען א פיל
פון א גאנצער קייט אויפגע-
הילט, וואָס האָבן אויסגע-
רינגלט די מויערן פון יוד-
ש'ס, ווייל און רעד היילי-
קער שאַפּ, אינעוואַניק האָט
מען נישט געפאָלט כאַרדיר-
קען קיין מתים.
אויף אנדערע פיר סאלא-
שטיין-קאסעטעס זענען פאראן
איינציקע אויף העברעיש
און אראמיש, ווייל אראמיש
איז געווען די שפראך, וואָס
יידן האָבן גערעדט אין דער
צייט פון צווייטן בית המקדש.
אין אויפשייטליכע ליינעס זיך:
„שלום“, וואָס איז אָנגענו-
מען ווי א פארקירצטע פון
די געמאלע פאַלענער פרויען
געמען שלום-ציון און שלום-מית.
איינע פון די יידישע קעניגים
האָט געזאָגט: „שלום-ציון ה-
ש. איזבאן

צייט-שפּט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

דער טאג

פונעם גוטן אנהויב

די 20 מיליאן בירגער פון דער סאציאליסטישער רומעניע נייען אריין אין 70-סטן יאָר פונעם 20-סטן יאָרהונדערט דערפֿון מיט דעם געפֿיל פון דעם יעניקן, וועלכער ארויפ-שטייגט צו א שפּייגל פון דעם ער, מיט יעדן שפּאן, דערנענטערנדיק זיך דעם ציל. יעדעס מאָל, אויף דער שוועל פון ניי יאָר, באהערשט אונדז דער דאָזיקער געפֿיל אלץ אינעםניווער. און מ'פֿאַרשט, וואָס, אַזוי פֿאַר אַן אַלץ גרענע צווישן אַיין יאָר און דעם אַנדערן דער 31-סטער דעצעמבער, הייבט זיך אַן פֿאַר די רומענישע בירגער דער יום-טובֿ, אלס נישטפֿאַר צו-שאַנדיק, מיט אַ טאָג פֿריער, דעם 30סטן דעצעמבער. ווייל, אויב דער 31-סטער דעצעמבער איז אַ טאָג פֿריער, די ברוק, דער בונד-שפּירט צווישן דעם יאָר וואָס ס'ע-דיקט זיך און דעם וואָס ס'הייבט זיך אָן, אויף דער 30-סטער דעצעמבער דער וועג פֿונעם פֿון דער הערליכער שטער, דראַמאַטישער געשיכטע פֿון דעם דאָזיקן פֿאַלק. אַ תּוֹפֿה האָט זיך פֿאַרענדיקט און אַ תּוֹפֿה הייבט זיך אָן אין דעם דאָזיקן טאָג. אין דעם טאָג פֿון 30-סטן דעצעמבער 1947, האָט דאָס פֿאַלק - וואָס האָט זיך פֿאַר-וואַנדלט פֿון אַ בילי וואָס מ'האָט מיט איר מאַניפֿעסט, אין אַ שטאַט וואָס זיין איי-גענער געשיכטע - באַזייטיקט מיט אַ זעכסט פֿון אַ נאָכער-לער דייטשטאָט, און אלטמאָל-דישע, אַנאַרַכאַנישע אינסטי-טוציע פֿון דער מאַדערנער, אויפֿשטעלנדיק די דעפֿובליק דאָס וואָס ס'איז געווען די דערהויבענע ה'שנה פֿון די ליכטיקסטע מוחות, די שפּער-בונג פֿון פֿיר דורות טרוימער און קעמפּער, האָט אָנגעהויבן צו ווערן אַ ווירטעלעכקייט פֿון דעם טאָג אָן.

די רעפּובליק האָט אויפֿ-געבויגן די פֿאַרבינדונגען ע-נעריג, האָט ס'פֿאַרמאָגט די טאַלאַנטן, האָט געגעבן פֿליגל דעם פֿאַלק, וואָס האָט אָן-דערהויבן צו פֿאַרווירקלעכן אַ פֿערשטיקן פֿאַרגאַנגען פֿון ערנדיגן דאָס לאַנד און די נאָנער-רומענישע פֿאַרמאָגט אויף די הייבן פֿון פֿאַרגאַנגען און שפּע-די פֿרויפֿן פֿון דעם דאָזיקן שפּעטערשענע וועג וואָס איז אַזוי צוגלייך ווירקט.

איינער פֿון די רומפֿולסטע קאָפיאלען פֿון דער רעפּוב-ליק געשיכטע איז דער וואָס בוי, אַנאָמיעלע זיך אומגע-פֿינטערטע ליטעראַרישע און קינסטלערישע שפּאַנען פֿון די מיטלענדיקע נאַציאָנאַל-טעפּן, אלע טאַלאַנטן, אלע פֿעיקטן געפֿינטן און נישטפֿאַר-באַדן זיך אַרויסצוואַקן. יעדער בייטראָג צו אַלגעמיינעם פֿאַרגאַנגען, דעם מאַטעריעלן צו גייסטן, איז צוגלייך ווירקט.

איינער פֿון די רומפֿולסטע קאָפיאלען פֿון דער רעפּוב-ליק געשיכטע איז דער וואָס נעם אינטערנאַציאָנאַלן לעבן. ס'איז יודע לכל און אין אל-געמיין אַנאָמיעלע, אז דאָס וואָס פֿון דער סאָציאַליסטי-שער רומעניע לאָזט זיך צו דערן, און מ'הערט זיך צו דערצו מיט רעפּעטקט אין אלע

אינטערנאַציאָנאַלע פֿאַרומס. אין דעם דאָזיקן רעפּעטקט זעט מען די אַנאָמיעלע פֿון די ניוועס אויפֿגעבן אין אלע געביטן פֿון דעם אינערן אויפ-בוי, ווי אויך די באַוונדע-רונג לביז דער מיר הומא-ניסטישער אויסערן-פֿאַליטיק, וואָס ווערט דורכגעפֿירט מיט קוראזש און מיט אַ וונדער-באָרע קאַנסעקוענץ פֿון רי-מעינס פֿאַרשטייער. ביים יסוד פֿון דער דאָזיקער פֿאַ-ליטיק שפּייגן הייליקע פֿרי-ציפּן ווי: דער רעפּעטקט פֿאַר אומפֿאַהעניגקייט און סווע-רע: יאָזעפֿ פֿון אלע לענדער, גרויסע צי קליינע, נישט א-רייכטשן זיך אין די אינערע ענינים, צוואַנגסמאַסטיקע און פֿרייפֿלעכע באַזיינען צווישן אלע לענדער און פֿעל-קער, אויפֿהיטן דעם שלום אין דער וועלט.

די דאָזיקע אידיען באַקן-מען די פֿולע הסכמה פֿון די בירגער פֿונעם לאַנד, ווי אויך די סימפּאטיע און פֿאַרשטענ-דעניש פֿון די אויפֿריכטיקע מענטשן פֿון אומעפֿום.

באָנאָד מיט אלע בירגער פֿון רומעניע, פֿייערע אויך די יידישע באַפֿעלקערונג דעם טאָג פֿון דער רעפּובליק, די רעפּובליק וואָס האָט איר צו-ריקעגעבן די ווירע און די מענלעכקייט זיך צו שאַפֿן אַ מענטשלעך לעבן, צו געניסן פֿון די נוצן פֿון פֿאַרגאַנגע-ווען קולטור. זייענדיק באַהעפֿ-צוט לאַנד, צו דעם סאָציאַל-צוישן רעזשים, טרייע און לאַזאַלע בירגער פֿון רומעניע, זענען מיר גליקלעך וואָס מיר קאָנען אויפֿהאַלטן אונדער-טראַדיציע, אונדערער-עלי-ניעזע און קולטור מוסדרות, און מיר קאָנען ווירמען אונ-דערעכוחות דערנעמינאָמער זאָ פֿונעם פֿאַרגאַנגען אַלגעמיינעם וויליאָן.

מיט די דאָזיקע געפֿילן פֿייערן מיר דעם טאָג פֿון דער רעפּובליק און נייען אריין אין ייבאַקסטן יאָר פֿונעם 20-סטן יאָרהונדערט.

אויזוי מיר האָבן מדינת-ווען זיינענדיק, האָט אַ דעס-נאָרע פֿון דער אַרגאַניזאציע פֿון אַמאַריקאַנער ייִדן יוניטעט דזשיזש אפֿיל, באַזוכט אונדער-לאַנד ווי זי האָט זיך נאָענט באַקענט מיטן לעבן פֿון דער ייִדישער קהילה.

בונגע דעם ייִדישן, האָט דער פֿעדעראַלער דער אָרגאַניזא-ציע, הער עדואַרד גינזבערג, געשיקט דעם רבֿ הכולל דר. דוד משה וואָס פֿאַלגנדיק ברייט:

ליכער רבֿ הכולל דר. וואָס ס'האָט מיר פֿאַרשאַפט אַ גרויסן פֿאַרנעגן זיך צו דער-וויסן פֿון דעם ברעט ראַב-נאָוויץ, דער אַפֿירער פֿון אַין בוקאַרעשטער מלוכה-פֿאַר-לאַג. פֿאַליטישער פֿאַרלאַג איז לעצטנס דערשיינען אין רומעני-שע איבערזעצונג, שפעטן ווייט-טאַלס אַ בוך אונטער דעם אויבן אָנגעוויזענעם טיטל און וואָס איז אַ טייל פֿון זיינע דאָקומענטן וואָס זענען פֿאַרעפֿנטלעכט גע-וואָרן אין דער סעריע "מין-געינג נאָר נאַצישע מערדער".

די איבערזעצונג איז געמאַכט געוואָרן לויטן פֿראַנצויזישן טעקסט פֿון די הערן פֿאַל. ב. מאַריאָ און ו. ס. ספּענאָ, און האָט אַ הקדמה פֿונעם רומענישן שרייבער יאָן גרינאַרעסקי. וועל-כער האָט מיט עטלעכע יאָר צוריק אַרויסגעגעבן אַ בוך "די אַכטעס" (באַזענקייט) וווּ ער באַשרייבט דעם וואָס דער האָט באַזוכט אויפווייזן און אונדערע מקומות וווּ די היסטעריסן האָבן אָפּגע-טון יידישע מעשיות-חפּעס, וואָס האָבן פֿאַרשוואַרצט דאָס פנים פֿון דער וועלט, אין פֿולן ציוויל-לויזשן פֿון דעם.

א בריוו פונעם פרעזידענט פון דער ארגאניזאציע „יוניטעד דזשיזש אפיל“

דער דעלעגאציע יו. דזש. א. וועלכע האָט באַזוכט רומע-ניע אין חודש אָקטאָבער 1969, וועגן דער ווירדער-באָרע דערפֿאַרונג וואָס איז האָט זי געהאַט זיך צו רעווערן. הויז, איר וועלכעס האָט אָנגעזיגט, מיט אַ פֿאַר-יאָר צוריק, אַ דעלעגאציע אין אַיער לאַנד, איז מיר געווען ליכטער זיך אָפּצוגעבן חשבון פֿון ווי אַ נאַספֿאַרנע-לע: קייט אין פֿאַרשטענענישן ס'האָבן געמאַכט, אויפֿפֿאַר-אונדערע מענטשן ביי איר.

ס'איז געווען באַזונדערס וויכטיק און נוצלעך וואָס זיי האָבן געמאַכט די געלע: נאָהיט זיך צו באַקענען מיט הער דר.

„די רוצחים זענען צווישן אונדז“

ס'איז נישט דער ערשטער בוך וואָס דערשיינט אין רומעניע, איבער די דאָזיקע צייטן און גע-שעענישן. דער הילוק אָבער צווישן די ביהוהר דערשיינענע און דעם וועלכע מיר רייזן דאָס איז אַ זייער וויכטיקער. דער-פֿאַר זענען אַ בייל פֿון זיי ראַמאַניזשטע, און אַנדער טייל זענען טאַקע איבערגעלעבט פֿון די חבֿרין, און די נאַצישע לאַ-גערן. ס'איז אַמת אַז פֿון די בא-שרייבונגען גייט דורך אַ גרויסן איבערן לייב, און דאָס איז לייענער מיט מענטשלעכע געפֿילן גיט עס מאַטעריאַל צו טראַכטן צו די טרויערע צייטן. איינע מערער, און אַנדערן ווייניקער, לויט דעם מענטש, לויט דער סביבה און וועלכער ער לעבט פֿון און וועלכער ער האָט דעמאָלט געלעבט, און לויט וויפֿל ער קאָן גלייבן אין דעם וואָס ער לייענט. אָבער סוף-כל-סוף, אַ בוך לייענט מען אַזוי מיליגס אים אריין אין דער ביבליאָטעק.

גאָר אַנדערש איז דאָ זאָ מיט שטענדיק אַנטאַל און מיט זיין בוך. ראַש'ה, באַשרייבט ער נישט וואָס ער גאָהאַט איבערגעלעבט און זייער היינטיק און אַנדערע. ער גיט זיך נישט אָפּ מיט בשעת מעשה, נאָר מיט אַחר המעשה. ער ווייט אַז די מיליאָנען מענטשן וואָס זיי היינטיקסטן האָבן אוי בעסטיאַליש אומגעבראַכט קאָ-מען שוין נישט געבליבן מאַכן. אָבער מיט דער אַקציע, וואָס מיר זען אין דעם בוך, אַז ער פֿירט אָן, אַלאַמירט ער די וועלט אַז אויבס דאָרף זיך שוין נישט איבערחוין. זיין טעטיקייט האָט פֿאַלגן, סווערן געמאַכט פֿאַר-צעסן, מ'פֿאַרשפּעט פֿאַרברעכער

דער באזוך אין פראנקרייך פון רב הכולל דר. דוד משה רויזן און פרוי

דעם 9טן דעצעמבער 1969 האָבן דער רבֿ הכולל און פֿרוי דר. וואָס פֿאַרלאָזט דאָס לאַנד, אוועקפֿאַרן קיין פֿאַריי. אויפֿן פֿליכטלעך נאָענט אַז ער געהערט אָוועקער די מנהיגים פֿון דער פֿעדעראציע בראַש מיט די הערן: עטיל שטענער, נענעראַל-כענעפֿאַר פֿון דער פֿעדעראציע; וואָס 10טן, פֿרעזידענט און מאַרש'ל באַזש, וואָס פֿועז דעם פֿון דער בוקאַרעשטער יידישער קהילה, הרבֿ י. מ. מאַריאָס, בלי-קורש, אַפֿירער פֿון דעם בוקאַרעשטער יידישן לעבן א. א. אין פֿאַרזי האָט דער רבֿ הכולל זיך געבראַכט מיט הער דוד משה רויזן, פֿרעזי-דענט פֿונעם יידישן וועלט-קאָנגרעס, ווי אויך מיט אַנדערע פֿעדעראַלע יידישן לעבן.

אי ביים אוועקפֿאַרן, אי ביים צוריקערן איז געווען אָוועקער דער רירעפֿאַק יאָן לונדשטאַט, פֿראַקאַקאַל-שע פֿונעם קולמס-דעפֿאַרמאַמענט.

מיכרודאָנאָר, דערשעפֿט-פֿונעם קולמס, דעפֿאַרמאַמענט, ווי אויך מיטן פֿאַרזייער פֿון דער רומענישער אַרמאָדאָק-סישער קיר, איר בן אי-כערייטן און ס'לעבט איז פֿרייער זיך צו דעוויסן און הער דאָבינאָוויץ האָט איבער-געגעבן אַ בילי גאָר באַלע-רעוויזן באַריכט וועגן דעם באַזוך אין רומעניע. די נאָנערע דעלעגאציע איז מסבּום אַז זיי האָבן זיך דערנענטערט אַ דעפֿאַרונג וואָס איז ראוי לזכרון.

פֿאַר דער יידישער קהילה פֿון רומעניע איז אַן אַתע-ברכה, וואָס זי האָט אייך פֿאַר אַ מנהיג רהני.

זיט איבערצייגט פֿון טיין בייער באַזונדערונג, ווי אויך פֿון מיט האַרציגסטע גע-פֿילן.

איינער פֿרייער עדואַרד גינזבערג

די פֿרעסע רעדט דערפֿון, אַפֿשר נישט אַזויפֿיל וויפֿל מ'האָט גע-דאַרפט, באַשר מען רעדט. די רוצחים דאָרפֿן באַקענען ווערן, די עפֿנטלעכע מיינונג און בפרט די יוגנט, דאָרף וויסן וואָס ס'איז געשען, און דאָרף זיין וואַכזאם. שטענדיק וויזנטאַל גיט זיך אָפּ השבון אַז ס'קען טרירט נישט קיין שטראָף פֿאַר אַזעלכע פֿאַר-ברעך. וויפֿל מ'זאָגט נישט פֿאַר-משפּטן, איז עס אַ טראַפֿן וואָסער אין ים אריין. מיט וואָס קאָ-מען, מ'שטיינט געוואָלט, באַזאָלן פֿאַר 11 מיליאָן לויטע, פֿון וועל-כע דאָס יידישע פֿאַלק האָט גע-געבן 6 מיליאָן קרבֿנות, אַ דריטל פֿונעם גאַנצן פֿאַלק, צווישן וועל-כע 1 מיליאָן קינדער? ווי האָט געוואָלט איינמאַן ימ'ש? הונדערט טויזנט איז אַ קאַטאַסטראָפֿע, 5 מיליאָן איז שוין אַ קאַטאַסטראָפֿע, און נאָך אַ זאָך. די נאַציסטן האָבן געבויט אויף דעם געדאַנק אז די וועלט, די יידישע וואָס האָבן דאָס נישט איבערגעלעבט, וועלן נישט גלייבן, וועלן נישט קאָנטן גלייבן אַז אַזעלכע מעשים האָבן אַמאָל געקאָנט פֿאַקטירן. אַזוי שטענדיק וויזנטאַל האָט געגעוויבן זיין טעטיקייט אַז-טערן אַנדערע פֿון פֿאַרשטענלעכע נקמה-געפֿילן, וועלן די ווייטקן פֿון די געשעענישן זענען נאָר געווען גאָר פֿריש, איז ער היינט משיק זיין אַרבעט, ס'רובֿ'מיטן געדאַנק צו האַלטן וואַכזאם די געוויסנע, צו עמעפֿן קעגן פֿאַר-געסן ביי די וואָס האָבן דאָס איבערגעלעבט און מדי די יוגנט זי. חיים (השטן אויף זייט 9)

הנסה בוער באש... און דער דאָרן ברענט אין פֿייער און דער דאָרן ווערט נישט פֿאַרזעט (פ' שוחר)

בית-בית

של היהדות הדתית הרומנית

זלמן שזר
ירושלים

האר"י ור' יוסף קארו

ח' שנים לעליית האר"י לצפת

שלום, שהגדיל מאד לעשות להקדמת תורותיהם התיאולוגיות של אנשיהסור בישראל, הר' קריש בספרו האנגלי פרס מאיר ענינים גם להרצאת תורת האר"י, והמעין יעין. ואם לא כל המושגים התיאולוגיים והקוסמוגוניים המיוחסים לאר"י, "מורד הריון", הם, הלא להם כיסופיו לנאולה ואמונתו בחובת השעה לשנות פני עולם ואומה — להם נצח הוא. רוצה ארם לעמוד על חיוניות מהפכותו של מפעל האר"י — יעמוד על הקשר שבינו לבין ר"י קארו באותה צפת. נהנינו להרבות את הדיו- כור על הגיגיו שכן תורת האר"י לתורת ר' משה קורדובירו. ואין ספק, כי למקובלי הדור היו חידושי תורתו של האר"י כסתירת היכל וכבנין היכל; אך לא- מיתו של רב אין שתי לא- תורות אלא שלבים דיאלקטיים בייסודי בשרשרת רוחנית אחת. אולם יסודי ומהותי הוא ההבדל שבין האר"י לר"י קארו. וההבדל אינו דווקא, כמסתבר, הברל שבין הנכה ואגודה; או כפי שנוהגים לגסס, הברל בין "יהדות שבשכ"ל לבין "יהדות שברג"ל". מעיר מיש"ם: מעיר בע- לין, כי היה רב פוסק זה כאשר המוסמיקאים המובה- קים שברור, והמורשה החיה הנמסרת מפי האר"י מוכיחה ללא ספק, כי שלט המקובל הנילו הזה בכל מסמני ספ- רות הגנלה וההלכה באחד מגדולי ההוראה. לא רק בשוני שבאופי האישי הוא עיקר ההבדל ההיסטורי שביניהם, כי אם בהבדל העצום היסודי שבשיחות מפעליהם.

האר"י הגיע לצפת בגנה שבה הפתק נדול המסבילים שבמרכז ההוא, רבי משה קורדובירו; וללא כל הכרזה ראו בו כל צופי צפת וכל המעשים לישועה אשר מסביב לצפת את מורם הנכסף. אכן, לא חורשה הרת הע- ברת בכל ימי ההפצות כאשר חורשה בשנות השפעתו של המקובל המופלא הזה, שהיהרר כולה קראה לו בפר שטות, "האלוהי רבי יצחק". והפורמה הדתית היסודית הזאת כל מהותה היתה בזה, שלא היתה רפורמה כלל. ישום הוש לא בוסף, ומעשים היו המנהגים אשר ניספו, ה"שולחן ערוך" כולו, על כל כעיוני וסימניו, אשר נוסח זה עתה צפת על ידי ר"י קארו, נשאר בתוקפו ובקפד- שות, אולם הוא הוחר כלולו לפתע באר פנימי הדש, עי- לא ותכליתו. כאילו הורלקה שמש בתוך אפולו כוכיו המפולתים, וכל המעוות המ- רובות והמייננות יכילו פתאום ממשות משהתאחד- נואלית ונחוצה מאד: "לשם יחוד קורש"א ברך הוא וישגיחיה", לחיקוי העולם שישתבש ויתרשע ונסתערס מיסודו, להדמת שכונה מפע- רה ולנאולת ישראל, "מנו א- ריותא". ר"י לודיא לא היה רגיל לכתוב אתר רבות ותולת. הוא היה מרגע אחרת בעל-פה לתלמידיו "גוריו" במיולים הארוכים בהריר צפת ועסקיה, והם היו רושמים אותם במ- חברותיהם. רבים מהכתבים המיוחסים אליו אינם שלו, אך וראי משלו הם שלשת השירים הארסיים המושרים בבתי ישראל בכל שלוש הד- סטיות של שבת, ואי-אלה קונטרסים, שימרו העמוקה והמורכבת נשמרה הנינועה אלינו בספרו רב הכמות ואפ-להרצא של משהובדו לגדול תלמידיו, ר' שלום היום ויטאור קלבריו והוא, כנראה, עירבב הרבה את דברי הרב עם דברי התלמיד והאפיל מאד. כשביקש רש"א הורו- רצק, מעריץ בעלי-המסורתין היהודים ויטאור פניני מור- שות בשבץ בני הדור, לתת לנו ליקוט מתורתו של האר"י, יצא לו ליקוט פתוחו של ר' חיים מיראסל. כי את עיקרי הרברים רלה מתוך "עץ הד- חיים" והמקובל המקורי שהיה חי אתנו בארץ והיה מרגה בפי תלמידיו, "האר"י החי", הר"ר י. איש"ל, צ"ל, בעל ה"מסיל" לזוהר, הורה כי יוטאל לא הבין דברי האר"י, והוא העמים על עצמו (בפירושיו, "פנים מאירות", ו"פנים מסירות" ל, "עני חיים" לר"ח) את המשימה להפריד כליל בין דבריו של יוסף קארו לבין מחשבותיו של האר"י ולהקים על תילם את כתבי האר"י שאינם, ופרופ' ג.

ביקורו של הרב הכולל בצרפת

ב-18 בדצמבר שיין יצאו הרב הכולל לרומניה ד"ר דוד משה רוזן ואשתו הרבנית לפאריס. בשרה-התעופה בניאסה נכחו מנהיגי הפרדיציה. א' שחטר, מוכ"ל, דניאל טגל-פרנס הקהילה היהודית בבוקרשט, מ' ביליט סגל-יו"ר, הרב יצחק-מאיר מארילוס, משרתים-בקרש, אנשי-ציבור יהודים ואחרים. בפאריס נפגש הרב הכולל לרומניה עם מר נחום גולדמן, נשיא הקונגרס היהודי העולמי, ועם עסקנים ציבוריים אחרים. ב-28 בדצמבר שיין שבו הרב הכולל ואשתו הרבנית ארצה. נכה, בצאתם ובשובם, מר יואל לונגיאנו, מנהל הפרוטו- קול במשרד הרתות.

אזכרה לקדושי יאנואר 1941

ב-31 בדצמבר שיין נערכה בביה"ג הקוראלי בבוקרשט אזכרה לחללי המרד הלגיטמרי שנפלו מות-קדושים בימי כ"ג—כ"ה בשבט שנת תש"א. תפילות האזכרה נערכו ע"י החזן מר ע' נוסמן בלוויית המקהלה בניצוחו של מר א' שורץ. הרב הכולל ד"ר דוד-משה רוזן נישא את נאום האזכרה. מנהיגי הסתדרות הקהילות היהודיות ברומניה והקהילה היהודית בבוקרשט, רבנים ומשרתים-בקרש, קרובי הקדושים וקהל רב עלו לקברות הקדושים להתייחר עם זכרם. יאה זכרונם ברוך!

דברי תורה

מפי חכמי רומניה וגאונים ז"ל

פרשת וארא

"ואזכרו את בריתי". (שם ו' ה')

לאילו ברית מתכוון הפסוק? בביאורו בפרשה זו על הפסוק ואני אקשה את לב פרעה, מדבר הרמב"ן על השאלה הי- דועה: "אם ה' הקשה את ליבו, מה פשעו?" ואומר הוא בפרשת לך-ך על הפסוק: "וגם את הגוי אשר יעבודו, דן אנכי", "אעפ"י שגוי גורתי על זרעך להיות גרים וכו', אעפ"י אהיה דין ואשפט, כי אני קפחתי מעט והם עזרו לרעה והשליכו את בניהם שגור בברית בחיב אין עליו עונש".

בני ישראל בוודאי קיבלו עליהם את הגזילה מן השמים, הם עשו רק על יתר השיבוד, על מה שלא נגזר עליהם בברית בחיב. וזו כוונת הפסוק: ואני שמעתי את נאקת בני — ואזכור את בריתי, נוכחת שהגדירו את ה- סאה ולכן — והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים".

(הרב משה-ליב פאלאקר ז"ל-טיניו, מספרו שבכת"י)

פרשת ברא

"ואראה את הדם על המש- קוף ועל שתי המזוזות... ולא יתוודעו ויתולבוא אל בויכ"ם" (שם י"ב כ"ג)

חז"ל אמרו: (סוכה ג"ב ב') בכתחילה קראו הלך ולבסוף קראו יוצא. הריע דומה תחילה לאורח ולבסוף לבעל-בית. מתחילה לפתח חטאת רובץ, עומד על מפתח ה- בית אח"כ הוא נכנס ומשתלט ככביתו חוא. יש לדחותו כל עוד עומד על המפתח, כי אחרי שחדר פנימה יכחד הדבר להוציא. ולכן הוזהרה התורה לתת מדם הפסח על המשקוף ועל המזוזות, כדי לא לתת למשחת להיכנס בבית ולעשות בו כרצונו.

(הרב אליעזר-דוד גרין-וולד ז"ל-טאטמר, ביר-תון "מזל ירחים").

ליקט: ש. פולאק

פרשת שמות

"ואלה שמות... איש וביטו באו... שבטים נפש... ויטו" (שמות א' א—ה)

פסוקים אלה והאבים אחריהם באים להודיענו, על מה היתה מבוססת החשיבות שייחסו, בת- חילה, המצרים ליעקב ובניו, ואיך באובדן הגורמים האלה, מסקה גם חשיבותם בעיניהם והחלו בשיעבודם. החשיבות, שייחסו לראשית בואם למצרים ליעקב ובניו, נבעה, בעיקר, משלושה גורמים:

(א) איש וביתו באר. כשכאו למצרים נפרדו ל"ב בתים, שב" טים, ולכל בית ושבט — נשיא: ראובן וביתו, שמעון וביתו וכו'. התארגנות זו למפתח, עם בתי אבות ונשיאיהם, העלתה את חשי- בותם.

(ב) ויהי כל נפש יוצאי ירך-יעקב שבעים נפש. תרם לחשי- בותם גם מספרם המצומצם, שבע- ים נפש בסך-הכול. כי כידוע כלל שיממט דבר, תגלל חשיבותו. ולא (ג) ויוסף היה במצרים, ולא סתם איש, אלא אדון ומושל, רב-השפעה, ומובנת מאלה היה שיבות שזכו בגינו אביו, אחיו וכל משפחתו.

משנחלקו כל הגורמים הללו, פנה וחלשה להם גם החשיבות: (א) יומת יוסף וכל-אחיו וכל הדור ההוא, נמפרדה תחבילה, ממו הנשיאים ובתי האבות הח- שובים, ובכלל "וכל הדור ההוא", החשובים וגם המחשבים, ויחד איתם התארגנות למפתח והמ- שמעת השבטים.

(ב) ובני ישראל פרדו, החשי- בות הכמותית נתבטלה אף היא. לא עוד היו מיעוט של שבעים נפש, נדיר ויקר-המציאות, אלא "וישראל", ששה ברכים.

(ג) מלך חדש אשר לא ידע את יוסף, את כל הטוב שהביא לארץ, את ניימוסיו וחוקותיו אשר יום, כלום. ואם את זכרונם של יוסף לא החשיב, לפה יחשיב את משפחתו?

והדלת לשיעבוד נפתחה. (הרב מאיר-ליבוש מלבים ז"ל — בקורשט, בביאורו על התורה).

הלוח העברי לשנת תש"ל י"ל אינו הקהילות ביוגוסלאוויה הוא מעשה ידי של חכם ממוס רומאנו ז"ל, הרב אהרון שולאר לפליטה בארצו ונפטר לפני שנה. הוא דאג להקליתו והכין מראש את הלוח לשלוש שנים. האותיות תש"ל שבלוח זה באותיות עבריות והתפילות הכלולות בו (קדיש, יזכור וכו') מותקנות לאותיות לאסיות.

יצא לאור, מהר"ל מפראג" מהסופר ב"צ גוטווי, חי המהר"ל "הגולם מפראג" שלו שימשו נושא לנמה סר פרס. הפעם ניתן הר

עולם ומלואו

סיפור כרום היסטורי המגדל את הקורא פרק חשוב בתולדות היהדות. ובזה חיוושו.

ליצחק גרינבוים, מנהיגה הדגול של יי-ה זות פולין בתקופה שבין שתי מלחמות ה- עולם, סופר ועיתונאי מזהיר, מלא 90 שנה — עד מאה ועשרים!

מאמר הערכה חשוב על הלוח העברי לשנת תש"ל, שהוצא לאור מטעם הרבנות הארשית ברומניה, פורסם ביו- מון "אוי-קלט" (מזרח אשדוד) המופיע בחלי- אביב בשפה ההונגא- רית. כותב המאמר, מר מרדי סל, מעריך בייחוד את עיקרי הדי- ים והמנהגים, החומר הפולקלוריסטי העשיר, פנינים מתמוד והאנ- רות והחסידות שבו.

"תשמישי הלוש"ו" פירוש: ספרים, תפי- ליו, מזוזות, פסוקות וכו'; "בלי - קודש" כוללים: נתיקיי-מזוזות, פסוקים, חזניות, גבי- עים, כתרים לס"ת, קופסאות תאור וכו'; "ג- קבנו מוחסים בעלי- סמכות.

מלאו ששים שנה לחלוש של המעוור העברי נפתלי הירץ אימבר.

מערות קברות מה- מאה ה"ד לפני הסי- פירה נחשפה בעיה"ח צפת ובה נמצאו כ- 300 כלים ובניהם ארבע חזרות ברונזה, במערה שניה, שטארי- כה המאה ה"ט לפני הספירה (ערב תקופה האבון) נמצאו שלושה כלי ברונזה וכן כלי חרס; יש לציין, שעד כה לא הוקדו תקופה כה קדומה בעיר.

בעיוון "אידנקט" המופיע בבריו צ"ה פורסם מאמר וערכה על הרב ד"ר ר' פדר, רבו של פראג, במלאות לו 94 שנה.

תפילת שחרית

ברוך שץ